

OBITUARI: JAUME MEDINA (1949-2023)

XAVIER ESPLUGA
Universitat de Barcelona
xespluga@ub.edu
ORCID: 0000-0002-6690-1974*

L'onze de març del 2023 s'anunciava el traspàs de Jaume Medina Casanovas (Vic, 1949 – Barcelona 2023) que, des de la seva jubilació (2019), era catedràtic emèrit de Filologia Llatina de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Es fa difícil de resumir en unes poques pàgines la molt dilatada trajectòria acadèmica d'aquest vigatà il·lustre,¹ que ha estat un puntal dels estudis de tradició clàssica a Catalunya i un autor de referència per a nombroses figures de la catalanitat literària (Ramon Llull, Josep Torras i Bages, Josep Carner i, sobretot, Carles Riba).

1. FORMACIÓ I TRAJECTÒRIA ACADEMICA

Medina va néixer a la mateixa capital osonenca. Era fill de la popular esparteria Casanovas, al número 25 del carrer Nou, que havia muntat el seu avi matern, també Jaume de nom. Des de principis del segle XVIII, tots els membres de la família paterna i de la materna, que prové de Calldetenes –on encara hi ha la masia ancestral–, han estat fills d'Osona; d'aquí que no resulti estrany tant l'amor del llatí per la comarca –revelat per dos dels seus heterònims (*Jacme de la Plana* i *el Cornamusaire de Calldetenes*)– com la seva admiració pel parlar d'aquestes terres (“el més dolç del món”).² A aquesta variant, de fet, li va dedicar els dos volums que conformen *El parlar d'una família vigatana* (2014), que constitueix un document excepcional sobre la riquesa del català de Vic i de la seva plana.³

Medina va anar, de primer, al col·legi de les Carmelites de la Caritat (on va coincidir amb el cantant Rafael Subirachs, quan tenien 2 o 3 anys); va estudiar primària a l'escola de Sant Domingo i el batxillerat al col·legi de Sant Miquel dels

---

* La llista de persones que m'han donat un cop de mà és força llarga, senyal que Jaume Medina era persona respectada, admirada i estimada per un nombre no petit de col·legues. Voldria donar les gràcies als meus companys de la UB (Francesco Ardolino, Noemí Moncunill, Jaume Pórtulas, Mariona Vernet) i de la UAB (Joan Carbonell, María José Pena), a banda de Miquel Desclot, Ana María Moure Casas (*Universidad Complutense de Madrid*), Lluís Moncunill, Antoni Pladevall i Mariàngela Vilallonga (UdG). Faig un agraïment especial a Laura Medina.

¹ Per a una primera aproximació a la trajectòria de Medina, vegeu MANENT (2020) i FERRER I COSTA (2022); per a la producció poètica, vegeu DE PALOL (2020) i CAMPS (2022).

² La seqüència és un vers de la composició *A la ciutat de Vic*. Vegeu MEDINA (2000c: 86).

³ MEDINA (2014b). El primer volum explora la història de la família i de l'esparteria en els llargs anys del franquisme; el segon se centra en les qüestions pròpiament lexicogràfiques. S'hi enumeren tot un seguit de paraules apreses en àmbit familiar: “apiornar”; “cosó”; “enaigar”; “encanstrar”; “enderri”; “enjoncar”; “envitzar”; “fardolaga”; “ganyó”; “veixina”.

Sants a Vic mateix. Hi tingué com a professor de Francès a mossèn Antoni Pladevall i Font; de Llatí, a mossèn Jaume Furnols i Padrós (1927-2013); de Gramàtica, a Josep Miquel i Macaya (1907-1995).⁴ Al mateix col·legi conegué companys que retrobaria més tard, com el ripollenc Eudald Solà (1946-2001).

Fou aleshores que prengué la determinació d'estudiar Clàssiques; però, com que va suspendre la prova d'accés a la Universitat, va repetir PREU, com a oient, a l'Institut Lluís de Peguera de Manresa, on el seu oncle, Jacint Medina Fabregó (1929-2023), exercia de director espiritual. Mossèn *Cinto* que, com sugereix l'homonímia, era un entusiasta del poeta de Folgueroles,⁵ fou una persona molt important en la trajectòria vital del llatí osonenc. A Manresa, segons confessió pròpia, Medina es va dedicar en cos i ànima a les llengües clàssiques, seguint el magisteri de Matilde Boleda Isarre († 1972)⁶ i de Josep Pla Casasayas,⁷ professors de Llatí, i de Vicente Cirac Cirac († 2016), catedràtic de Grec.⁸ També

---

⁴ Josep Miquel i Macaya (Valls 1907 – Tona 1995) havia estudiat a Tarragona i a Barcelona (sota el mestratge de Manuel de Montoliu i de Lluís Segalà). Posteriorment feu estades a Lovaina i París on rebé la influència de Maritain, Gilson i Garrigou-Lagrange. Amic i corresponsal de Riba, després de la guerra s'instal·là a la capital d'Osona on exercí de professor en centres privats i on va reunir una importantíssima biblioteca –més de 16.000 volums–, ara dipositada a la Universitat de Vic. A *Història d'una biblioteca* (MIQUEL 1988), amb pròleg de Josep Maria Capdevila, s'hi exposaven els seus interessos bibliòfils.

⁵ Jacint Medina Fabregó (1929–2023), quart de cinc germans, va estudiar al Seminari de Vic on fou ordenat sacerdot (1953). Fou rector de Sant Pere de Torelló i de Sant Martí de Torruella i Joncadella (1956-1967), durant onze anys, al mateix temps que exercia de director espiritual de l'Institut Lluís de Peguera de Manresa. Més endavant passà a les parròquies de Sant Vicenç de Castellet (1967-1970), de Navarcles (1974-1985), de Crist Rei de Manresa (1985-1999) i, finalment, de Camprodon (1999-2012). Per a les seves memòries, vegeu MEDINA FABREGÓ (2016). Les circumstàncies del destí han volgut que també morís aquest mateix any de 2023.

⁶ Matilde Boleda Isarre († 1972) s'havia llicenciat en Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona. Fou adjunta (1949-1958) de la Secció de Clàssiques (UB), col·laboradora del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* i revisora de la traducció castellana de *La ciudad de Dios* de Sant Agustí feta per Joan Bastardas (1953). Es va doctorar l'any 1957 amb la tesi titulada *Los ancianos y la vejez en la poesía latina desde los orígenes hasta la época de Trajano*. Després d'obtenir la càtedra de Llatí d'Ensenyament Secundari (15.12.1958), fou destinada a l'Institut de la Seu d'Urgell (1959-1961), al 'Lluís de Peguera' de Manresa (1961-1968) i al nou INEM de l'Hospitalet de Llobregat (1968-1972), dit 'Torràs i Bages'. És recordada a *Els meus instituts* de Josep Maria Jaumà [JAUMÀ (1981: 34-35)] amb qui coincidí en aquesta darrera institució educativa.

⁷ Josep Pla Casasayas (1913-?) fou procurador dels tribunals de Manresa, secretari de l'Escola d'Arts i Oficis i cofundador del *Lingua Club*. Després de la Guerra regentà una acadèmia a Manresa –l'Acadèmia Pla– i arribà a ser professor del 'Lluís de Peguera'.

⁸ Vicente Cirac Cirac († 2016), originari de Casp, era nebot de Sebastián Cirac Estopañán. De primer, fou mestre a Guardiola de Berguedà (1953) i a l'Escola Graduada de nens de la parròquia de Santa Maria de Cornellà de Llobregat (fins al 1960). Es llicencià en Filologia Clàssica, amb premi extraordinari (1957) i fou becari (1958-1959) de la secció de Filologia Grega i Bizantina del CSIC. Fou Catedràtic de Grec d'Ensenyament Secundari –a Badajoz (25.1.1961-1963) i a Manresa (1963-1969)– i director de l'INEM 'Alexandre Satorras' de Mataró (1969-1970). Poc després esdevingué inspector tècnic d'Ensenyament Mitjà i es traslladà a Madrid on arribà a ser cap de la Inspecció d'Ensenyament Mitjà del Districte Universitari (1979-1987).

va refermar-se en la voluntat d'emprendre els estudis universitaris de Clàssiques. A tal efecte, es traslladà a Barcelona per cursar Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona (UB) (1967-1972). Entre els professors recordava Eugenio de Bustos Tovar (Llengua Espanyola), José María Blecua (Literatura Espanyola), Frederic Pau Verrié (Història de l'Art) i, ja a l'especialitat de Clàssiques, Josep Alsina, Joan Bastardas, Virgilio Bejarano, Josep Vergés o Sebastián Cirac,⁹ el qual, en morir el 17 de març de 1970, fou substituït pel pare Josep Vives.¹⁰ Paral·lelament, va superar el *Curs de català per a professors per correspondència* (1968), organitzat pel Centre d'Estudis Francesc Eiximenis, on tingué com a docent l'organista Josep Maria Mas i Bonet.¹¹ Durant el darrer any de Llicenciatura, feia ja de professor de català a l'Ateneu Montserrat de Sants.

La carrera acadèmica de Medina es desenvolupà íntegrament a la UAB i, puntualment (1974/1975), a l'apèndix que llavors representava el Col·legi Universitari de Girona. Hi va arribar de la mà d'Àngel Anglada pel setembre de 1972,¹² quan les classes encara es feien a les sales del claustre del monestir de Sant Cugat. De primer, fou ajudant del Departament de Filologia Clàssica. Successivament, passà a ser professor adjunt i professor titular (1984-2009) de Filologia Llatina. Finalment, poc abans de fer 60 anys, pel març de 2009, Medina esdevingué catedràtic d'aquesta especialitat, condició que li havia estat negada en més d'una ocasió: en concret, segons deia, s'havia presentat a càtedra 15 vegades en l'àrea de coneixement de Filologia Llatina, i 2 en la de Filologia Catalana.

A la UAB, a banda d'impartir classes de Llicenciatura (ara Grau) i de Doctorat (ara Màster), fou testimoni excepcional de la transformació del centre des del seu primer curs com a docent (1972-1973) fins a la seva jubilació (2019), passant pel desballestament que va suposar en el seu moment el dit *Pla Bolonya*, descrit per Medina amb una certa ironia.¹³ Li va atreure particularment la docència de retòrica i d'assignatures afins: per exemple, impartí *Retòrica* (1983-1984 i 1992-2002) i *Mètrica i estilística* (1984-1993). També dirigí la tesi doctoral del poeta sabadellenc Josep Maria Uyà (1960-2019) centrada en la poesia metafísica moderna (amb Riba com a autor privilegiat).¹⁴ Col·laborà en altres institucions educatives, com ara la Universitat Catalana d'Estiu (1984) o l'Institut del Teatre, aleshores al carrer de Sant Pere més baix, impartint cursos de mètrica i de recursos retòrics.¹⁵

⁹ Amb Cirac cursà, a segon, *Comentari filològic de textos grecs* (1969-1970), centrat en Homer. Com a llibre de text es feia servir el comentari italià de Riccardo Rubrichi (RUBRICHI 1965).

¹⁰ Per a una semblança, vegeu MEDINA (2019j) = MEDINA (2020c: 191-192); ESPLUGA (2016).

¹¹ MEDINA (2020d: 345-347).

¹² Per a la carrera d'aquest professor barceloní, vegeu ESPLUGA (2020).

¹³ Vegeu-ne les reflexions sobre el dit pla [MEDINA (2012f) = MEDINA (2021b: I, 813-820)] i el balanç dels seus anys de docència universitària [MEDINA (2020b: 473-488)].

¹⁴ UYÀ (1997).

¹⁵ MEDINA (2020d: 509-510).

2. EL TEMA DE LA TESI: L'ADAPTACIÓ DELS METRES CLÀSSICS

Des de l'acabament de la carrera, Medina es va encaminar cap a l'estudi de la poesia llatina i de la forma peculiar de pervivència que suposa l'adaptació dels metres clàssics. Així, la tesina de llicenciatura (1972), redactada a la UB sota la direcció de Virgilio Bejarano (1922-2007), fou dedicada a les simetries a la *Bucòlica VII* de Virgili,¹⁶ una composició que traduiria en més d'una ocasió.¹⁷

La tesi doctoral, defensada ja a la UAB, abordava una qüestió molt més ambiciosa que continuaria interessant-li més enllà dels anys. Hi abordava sistemàticament un tema –l'adaptació dels metres clàssics al català– que fins aleshores no havia merescut una atenció excessiva i que Medina havia conreat ja en la traducció dels clàssics i en l'obra de creació pròpia.¹⁸ La dissertació doctoral, titulada *Història de les adaptacions de metres clàssics greco-llatins en la poesia catalana (segle XX)*, desenvolupada sota la direcció de Miquel Dolç (1912-1994),¹⁹ aleshores Catedràtic de Llatí a la Universitat Autònoma de Madrid, fou llegida el 6 de març de l'any 1976,²⁰ a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, davant un tribunal presidit per Martí de Riquer i conformat per Joan Bastardas, Joaquim Molas i Francisco Rico.²¹ La tesi –guardonada amb el *IV Premi Josep Carner* de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) al millor treball de recerca sobre poesia catalana o sobre un poeta català (1977)– ja avançava el caràcter híbrid de bona part dels interessos investigadors de Medina, que sempre es va moure amb un peu a Filologia Clàssica i amb l'altre a Filologia Catalana.

L'adaptació dels esquemes mètrics clàssics a la poesia catalana –on Medina hi abocava la sensibilitat i l'orella de poeta– fou el tema d'alguns dels seus primers articles, divulgatius²² o acadèmics, que, en bona mesura, deriven de capítols de la tesi. Així, *L'hexàmetre i el díctic elegíac en la poesia catalana*, aparegut a *Els*

¹⁶ MEDINA (1972). Vegeu també MEDINA (1986c) = MEDINA (2021b: I, 131-144).

¹⁷ Una primera traducció d'aquesta bucòlica es llegeix ja a *Temps de tempesta*, el seu primer poemari [MEDINA (1974: 25-27)]. Noves versions foren incloses a *D'ara i de sempre* (2000) [MEDINA (2000g: 65-68)] i a les *Bucòliques* de RBA (2013) [MEDINA (2013a: 83-88)].

¹⁸ He trobat els primers usos dels metres clàssics en la versió rítmica de la primera *Trista* d'Ovidi (*Ov. trist.* I, 1), inclosa en un article de Desclot de l'agost del 1972 (DESCLOT 1972). Medina mateix [MEDINA (2020d: 355)] recordava d'haver ensenyat la tècnica del díctic elegíac a Xavier Bru de Sala, el qual l'emprà en les seves *Elegies del marrec* (1973).

¹⁹ Medina havia conegut Dolç l'agost de 1974, a Santa Maria del Camí, quan feia el servei militar a Mallorca. Aleshores, li va demanar que li dirigís la tesi doctoral. Vegeu MEDINA (2020d: 418).

²⁰ MEDINA (1976a). El primer volum fou publicat deu anys més tard en format de microfites [MEDINA (1986d)]. Els capítols del segon volum foren publicats de forma independent més endavant: MEDINA (2003e) = MEDINA (2021b: II, 131-148); MEDINA (2004a) = MEDINA (2021b: II, 149-175); MEDINA (2005a) = MEDINA (2021b: II, 251-289). El capítol *La imitació dels ritmes clàssics: uns articles de Joaquim Garcia i Girona, Tomàs Bellpuig i Josep Maria Llovera (1925-1927)*, romàs inèdit, ha estat incorporat finalment a *Litterae humaniores* [MEDINA (2021b: II, 176-250)].

²¹ MEDINA (2020d: 471).

²² MEDINA (1977d) = MEDINA (2003b: 17-22).

Marges (setembre de 1978), és, en realitat, una reelaboració de la part més substancial del primer volum de la dissertació.²³ Sobre aquest tema, Medina hi tornà una i altra vegada, tot sovint per defensar la factibilitat expressiva de l'adaptació de la mètrica clàssica, identificant-hi "la viva música –aquell pessigolleig a la memòria– que l'aigua produeix en brollar de la Font".²⁴ Les seves opinions s'expressaren en un moment en què s'alçaven també veus crítiques, *in primis* la de Salvador Oliva, el qual, si més no en la primera versió de la seva *Mètrica catalana* (1980), havia assenyalat que, en l'adaptació dels metres clàssics, "l'única compensació que té l'orella és una recursivitat monòtona al final de cada vers".²⁵

3. ESTUDIS DE TRADICIÓ CLÀSSICA I DE PERVIVÈNCIA DELS CLÀSSICS

Tres autors –Horaci, Virgili, Ciceró– i una institució –la Fundació Bernat Metge (FBM)– centraren els esforços de Medina en el camp fèrtil de la tradició clàssica. També li va atraure la retòrica clàssica –íntimament connectada a la seva obra de creació poètica–, la llatinitat medieval i les traduccions catalanes dels clàssics.

3.1. Tradició clàssica (I): Horaci

Horaci i Virgili traspuen amb insistència en el cos de la tesi doctoral. Així, la descoberta d'articles de diari, publicats l'any 1935 en ocasió de la commemoració del bimil·lenari del naixement d'Horaci, feu néixer l'article *Horaci en la literatura catalana* que aparegué a *Els Marges* (1976):²⁶ s'hi presentava, amb tall històric, des de l'edat mitjana fins a l'actualitat, la influència del poeta de Venosa en la literatura catalana. Més endavant, en el *Col·loqui Internacional sobre la Renaixença* (1984), la resseguia a la Universitat de Cervera (inclòs Manuel de Cabanyes) i en altres autors vuitcentistes, com ara Costa i Llobera.²⁷

En altres articles Medina feia camí cap al present: així, el gener del 1977, ja havia analitzat la petja del poeta de Venosa en *Les Horacianes* de Vicent Andrés Estellés les quals, segons el llatinista vigatà, presentaven "l'altre Horaci", "el que no coneixíem en la nostra literatura i que, tanmateix, no deixa de ser més autèntic".²⁸ En aquest darrer article, s'hi afegia una traducció catalana de la *Vida d'Horaci* de Suetoni,²⁹ lectura que havia impressionat el fill del forner de Burjassot.

²³ MEDINA (1978b) = MEDINA (2009a: 353-399) = MEDINA (2021b: III, 416-477).

²⁴ MEDINA (1980: 108) = MEDINA (2003b: 36); MEDINA (2003e) = MEDINA (2021b: II, 131-148).

²⁵ OLIVA (1980: 18). Aquest volum fou ressenyat per Medina a "Entorn d'una fal·làcia" aparegut a *Els Marges* (1980) [MEDINA (1980) = MEDINA (2003b: 32-36)]. És veritat també que, en els successius tractats mètrics, les posicions del poeta banyolí s'han formulat en termes més ponderats.

²⁶ MEDINA (1976b) = MEDINA (2009a: 31-146) = MEDINA (2021b: III, 28-169).

²⁷ MEDINA (1992a).

²⁸ MEDINA (1977a: 107).

²⁹ MEDINA (1977a: 112-113).

El viatge horacià es complementà amb una contribució dedicada íntegrament a analitzar la influència d'Horaci en Riba:³⁰ es partia de la conferència impartida pel poeta barceloní l'any 1935 en ocasió del bimil·lenari horacià, però Medina continuava rastrejant la presència de l'autor romà en Riba, tant en els seus manuals de literatura llatina com en els tòpics d'ascendència horaciana (per exemple, el concepte de *summa*) presents a la seva producció literària.

Una visió sintètica de totes aquestes recerques horacianes es llegeix al lema dedicat a Horaci del *Diccionario histórico de la traducción en España* (2009), editat per Paco Lafarga i Luis Pegenaute, que era flanquejat per la veu de Vicente Cristóbal dedicada a la influència del poeta a la literatura en llengua castellana.³¹

És necessari recórrer a Medina per valorar les traduccions al català de l'obra d'Horaci a la FBM:³² amb un article del 1982 celebrava l'aparició de les *Odes*, els *Epodes* i el *Cant Secular* (en dos volums publicats l'any 1978 i l'any 1981), a càrrec de Josep Vergés, com a paradigma d'aquella política de "completar autors" que aleshores s'havia proposat la institució camboniana. En el cas d'Horaci, això suposava complementar el volum (amb *Sàtires*, *Epístoles* i *Art poètica*) que mossèn Riber i Isidor Ribas havien publicat en el llunyà any de 1927.

3.2. Tradició clàssica (II): Virgili

Virgili patí una sort semblant al poeta de Venosa. Així, l'any 1979 un *Virgili en la literatura catalana* obria el primer número de la revista *Faventia*, que s'havia creat a la UAB aquell mateix any.³³ El plantejament era el mateix que havia adoptat amb Horaci: es partia de l'estudi del bimil·lenari virgilià, en aquest cas, celebrat l'any 1930, per abordar successivament la petja del poeta de Màntua en els segles de l'edat mitjana i moderna; hi desfilaven, doncs, manuscrits, impresos, edicions i traduccions fins arribar al *Recomane tenebres* d'Estellés.

Poc després apareixia el repàs de les traduccions horacianes i virgilianes a la FBM que he citat anteriorment.³⁴ En el cas de Virgili, se saludava, com a imminent, la publicació de *l'Apèndix Virgiliana* de Dolç i s'insistia de nou en la importància de fer servir "el model de vers que Carles Riba emprà per traduir l'*Odissea*, model que, si més no, recorda almenys el vers de l'original".³⁵ Precisament, en ocasió de l'homenatge a Dolç, celebrat a Santa Maria del Camí pel febrer de 1996, aparegué *El Virgili de Miquel Dolç*,³⁶ on s'analitzava la versió poètica de *l'Eneida* que el poeta mallorquí havia publicat amb l'Editorial Alpha.

³⁰ MEDINA (1990c) = MEDINA (2000b: 143-147).

³¹ MEDINA, CRISTÓBAL (2009).

³² MEDINA (1982a) = MEDINA (2003b: 37-40).

³³ MEDINA (1979a) = MEDINA (2009a: 147-234) = MEDINA (2021b: III, 170-271).

³⁴ MEDINA (1982a) = MEDINA (2003b: 37-40).

³⁵ MEDINA (1982a: 61) = MEDINA (2003b: 37).

³⁶ MEDINA (1997f).

Naturalment, Medina també va rastrejar la presència del poeta mantuà en el seu autor de referència. L'any 1983, a *Faventia*, apareixia *La Bucòlica IV de Virgili, traduïda per Carles Riba*: era el text de la traducció que el poeta havia pronunciat l'any 1930 en ocasió del bimil·lenari virgilià i que Medina havia trobat entre els papers de l'arxiu Riba.³⁷ Un nou article, del 1987, abordava la influència de Virgili en l'obra primerenca de Riba, en aquest cas, a l'*Ègloga de la primavera* que el poeta havia presentat –i successivament retirat– als Jocs Florals del 1912 i que Medina, gràcies a Manuel Rovira, aleshores arxiver de l'Arxiu històric de la ciutat de Barcelona (AHCB), havia trobat a la carpeta '*Arxiu dels Jocs Florals (1912)*'.³⁸

3.3. Tradició clàssica (III): Ciceró

La pervivència de Ciceró en terres catalanes fou coberta en tres articles. El primer, un encàrrec de *Convenit. Revista Internacional d'Humanitats* –una publicació conjunta i efímera entre la UAB i el *Centro de Estudos Medievais Oriente e Ocidente de la Faculdade de Educação de la Universidade de São Paulo*–, se centrava en la primera edat mitjana. La contribució, titulada *Presència de Ciceró als Països Catalans durant els segles XI-XIV*, fou inclosa en un número monogràfic de la dita revista dedicat íntegrament a *Cicero in the Middle Ages*.³⁹ Els altres dos articles foren publicats a *Faventia*: el primer cobria els segles XIV-XVI;⁴⁰ el segon començava al segle XVII i arribava fins a la vintena centúria.⁴¹

Per últim, arran de la presentació de la traducció del *De re publica* ciceronià que havia fet Pere Villalba,⁴² professor de Clàssiques a la UAB, Medina pronuncia la conferència *El Somni d'Escipió. Una lectura actual* (2006).⁴³

3.4. Retòrica clàssica

La predilecció pels aspectes formals portaren Jaume Medina a preocupar-se per la retòrica. A més d'anostrar alguns tractats clàssics o medievals (l'anònima *Retòrica a Herenni* i la *Retòrica* de Llull), també s'interessà per les adaptacions dels manuals retòrics emprats en les institucions del país. En un article publicat a *Ausa* (1999) donava a conèixer la *Praeceptio oratoria ad usum Tridentini Vicensis Seminarii concinnata* (1761),⁴⁴ la primera retòrica emprada al Seminari tridentí de Vic publicada durant l'episcopat de Bartolomé Sarmiento (1752-1775).

L'any següent (2000) publicava *L'art de la paraula*: aquesta és una obra singular, perquè, fet i fet, és una traducció reelaborada dels *Elementa artis dicendi seu Institutiones Rhetoricae*, un tractat de retòrica i poètica publicat el 1880 i atribuït al

³⁷ MEDINA (1983).

³⁸ MEDINA (1987b).

³⁹ MEDINA (2001d) = MEDINA (2009a: 234-247) = MEDINA (2021b: III, 272-286).

⁴⁰ MEDINA (2002a) = MEDINA (2009a: 249-292) = MEDINA (2021b: III, 287-344).

⁴¹ MEDINA (2003c) = MEDINA (2009a: 293-309) = MEDINA (2021b: III, 345-363).

⁴² CICERÓ (2006).

⁴³ MEDINA (2006c) = MEDINA (2009a: 311-319) = MEDINA (2021b: III, 364-372).

⁴⁴ MEDINA (1999a) = MEDINA (2021b: II, 49-130).

jesuïta Jaume Nonell i Mas. D'aquesta obra, Medina n'eliminava les lliçons llatines substituïnt-les per exemples d'autors catalans dels segles XIX i XX.⁴⁵

3.5. Llatí medieval, llatí del Renaixement i neollatí

A la segona meitat dels anys 90, Medina va començar a recollir els textos escrits en llatí a les terres de parla catalana. El resultat dels esforços foren dues miscel·lànies: *La poesia llatina dels Països Catalans. Antologia (segles X-XX)*, acollida dins la col·lecció de *Monografies de Faventia* (1996),⁴⁶ i *La poesia llatina de Montserrat en els segles XVI i XVII* (1998), publicada per Curial / Abadia de Montserrat.

La primera antologia (1996) cobria un buit existent al nostre país. Es presentava com un recull de textos poètics llatins que abraçaven des de l'abat Oliba fins a diversos autors del segle XX (gent com ara Pere Fonts i Surinyac, prevere i professor de Retòrica al Seminari de Vic, o l'escolapi mataroní Tomàs Viñas i Sala, responsable de la versió llatina de *L'Atlàntida*) que encara empraven la llengua del Laci. Aquí hi acollia el poema didascàlic *Ignis* (1760), sobre el foc, escrit pel jesuïta Josep Pons i Massana (1730-1816), professor a Cordelles i a Cervera.⁴⁷

La segona antologia (1998) reunia les composicions poètiques, de temàtica montserratina o benedictina, redactades en llatí a Montserrat en els segles XVI i XVII i conservades al *còdex Brenach* de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic.

En l'endemig (1997) havia rescatat les composicions llatines i gregues de la *Corona poètica* oferta a la Mare de Déu de Ripoll l'any 1895,⁴⁸ complementant d'aquesta manera l'interès per la producció neollatina catalana.

3.6. La trajectòria de la Fundació Bernat Metge

L'evolució de la col·lecció d'*Escriptors grecs i llatins* de la FBM, de la que arribà a ser membre del Consell de Direcció, suscità l'interès de Medina. De primer, com hem vist, foren les versions d'Horaci i Virgili, però, coincidint amb els aniversaris de la institució, feia balanç de les activitats: celebrava el setanta-cinquè (1997) amb un article a *Serra d'Or*; en ocasió del vuitanta-dosè (2005), a la seu de Foment del Treball Nacional, el llatí vigatà dictà la conferència *La Fundació Bernat Metge: vuitanta-dos anys de clàssics*, que, romanesca momentàniament inèdita, fou publicada finalment al volum miscel·lani *De l'edat mitjana al dos mil* (2009).⁴⁹

Bona part de totes aquestes contribucions sobre la tradició clàssica al nostre país foren aplegades i autoeditades pel mateix Medina a la seva editorial Publicacions Internacionals Catalanes. Un primer volum, aparegut l'any 2009 amb el títol *De l'Edat Mitjana al Dos mil. Estudis sobre la tradició clàssica a Catalunya*, recollia deu

⁴⁵ MEDINA (2000a) = MEDINA (2021b: I, 757-792), amb les correccions de MEDINA (2021b: II, 546-551). Per a la gènesi, vegeu MEDINA (2020e: 594-597). S'aportaven exemples de Verdager, però també de Costa i Llobera, Maragall, Carner, Guerau de Liost, Riba, Foix i Espriu.

⁴⁶ MEDINA (1996a) = MEDINA (2021b: I, 725-730).

⁴⁷ MEDINA (1996c) = MEDINA (2021b: II, 7-24).

⁴⁸ MEDINA (1998d) = MEDINA (2021: II, 25-48).

⁴⁹ MEDINA (1997b) = MEDINA (2021b: I, 793-812); MEDINA (2009a: 9-30) = MEDINA (2021b: I, 8-27).

contribucions publicades anteriorment.⁵⁰ Una nova versió –corregida i augmentada–, amb el mateix títol i contingut, constitueix ara el volum III de *Litterae humaniores* (2021).⁵¹ Els altres dos volums de *Litterae humaniores* contenen també estudis filològics (vol. I)⁵² i un recull d'edicions, recensions i traduccions de textos (vol. II), en la seva major part ja publicats, però també amb alguns d'inèdits.⁵³

4. ESTUDIS DE CATALANÍSTICA

L'altra gran passió de Jaume Medina foren les lletres catalanes, que conreà amb intensitat i fidelitat. L'interès inicial i primari fou la figura de Carles Riba, però amb el pas del temps també acabà tractant altres autors.

4.1. Carles Riba

El primer contacte de Medina amb Riba s'havia produït a Vic, al col·legi de Sant Miquel dels Sants, on Miquel i Macaya els havia llegit *Sis Joans* i *Perot Marrasquí*. Retrobà el poeta a l'assignatura de Literatura Espanyola que impartia José Maria Blecau on, com a lectures obligatòries, es proposaven les *Elegies de Bierville* i *Ausiàs March*. Recordava d'haver assistit (28 d'octubre de 1969) a la commemoració del X^e aniversari de la mort del poeta, celebrada a la UB, on hi foren presents, entre altres, la vídua, Clementina Arderiu, el poeta Josep Vicenç Foix i alguns dels deixebles que Riba havia tingut a la UAB republicana (Alsina, Valentí, Rubió i Balaguer o Joan Maluquer de Motes).

4.1.1. Els inicis

La primera aproximació de Medina a Riba deriva de la tesi doctoral. S'hi acostà a partir de les traduccions de clàssics que el poeta barceloní havia fet i en les quals adaptava –pace Maragall– l'hexàmetre dactílic. Un primer article sobre les traduccions ribianes de Sòfocles i d'Eurípides –que l'enyorat Carles Miralles havia publicat a *Curial* l'any 1977– aparegué a *Els Marges* (1978):⁵⁴ a banda d'unes notes sobre l'ús d'aquests “versos mesurats” per part de Riba, Medina hi resumia la història de la hel·lenística catalana i de les versions preribianes dels tràgics grecs.

⁵⁰ MEDINA (2009a). Vegeu-ne les ressenyes de GROS LLADÓ (2010) i de TORNÉ (2015).

⁵¹ MEDINA (2021b: III).

⁵² Entre els inèdits del primer volum destaca “Publi Ovidi Nasó” que correspon a una conferència impartida a Tarragona (2005) [MEDINA (2021b: I, 145-176)], la lliçó “Ficulus Priapus” d'una fallida oposició a càtedra (2002) [MEDINA (2021b: I, 205-246)], un text sobre “Delícies del *De Trinitate* de Sant Agustí” [MEDINA (2021b: I, 285-326)] i unes notes al primer capítol de les *Confessions* del bisbe d'Hipona [MEDINA (2021b: I, 345-360)].

⁵³ Al segon volum hi havia, com a inèdits, un capítol de la tesi, citat anteriorment [MEDINA (2021b: II, 176-250)], una nova traducció dels *Carmina Roviipullensia* [(MEDINA 2021b: II, 341-380)], una ressenya inèdita sobre *L'art oratoire des anciennes* d'Antoine Lauras [MEDINA (2021b: II, 407-428)] i una traducció fins aleshores desconeguda del *Breviari d'història romana* d'Eutropi que havia fet Carles Riba [MEDINA (2021b: II, 429-457)].

⁵⁴ MEDINA (1978a).

Seguiren les diverses contribucions sobre l'activitat primerenca de Riba, tant traduccions com obra de creació pròpia, en les quals, com ja hem vist, es revela la influència dels clàssics. Els trasllats fets entre 1911 i 1917 centraren la comunicació presentada, amb Joaquim Molas, al famós simposi 'Carles Riba' (17-18 d'octubre de 1984)⁵⁵ que volia recordar el vint-i-cinquè aniversari de la mort del poeta.⁵⁶ Un repàs de les traduccions ribianes es feia lloc a l'antologia *Carles Riba en els seus millors escrits*, publicada en aquell mateix *annus felix* de 1984 de la mà d'Albert Manent, un altre nom molt vinculat a la trajectòria de Medina.⁵⁷

4.1.2. Cap a un estudi global de l'obra ribiana

A partir d'un moment determinat, Medina prengué la decisió d'abordar integralment l'estudi de les produccions ribianes, anant més enllà de l'anàlisi de les traduccions i de la influència clàssica. Aquesta resolució implicava ampliar el camp de recerca per incloure-hi tota la producció del poeta (contes, narrativa breu, articles de crítica literària, molts d'ells celats en publicacions de l'època, llavors difícils de consultar); endemés, comportava la consulta de la documentació d'arxiu. Gràcies a la mediació de Carles-Jordi Guardiola, que endegava la preparació de l'epistolari ribià, Medina va poder tenir accés als papers de la família, llavors custodits a casa d'Eulàlia Riba i d'Oriol Casassas.

Inicialment, fou decisiva la col·laboració amb Molas i Enric Sullà,⁵⁸ que aleshores també treballaven al campus de Bellaterra, encara que, amb el pas del temps i com passa sovint, les relacions s'esvaïren.⁵⁹ A banda de l'organització del *Simposi* del 1984 i de la preparació de les actes (1986),⁶⁰ Medina i Sullà s'ocuparen de l'edició dels dos volums (el tercer i el quart) de les obres completes de Riba, que recollien els escrits del poeta sobre crítica literària (1986 i 1988).⁶¹

La formació historicista i formalista de Medina tingué molt de pes en l'aproximació a Riba. Una fixació recurrent fou la definició de la cronologia de la producció (primer, dels dos llibres d'*Estances*;⁶² després, de les traduccions; per últim,

⁵⁵ MEDINA, MOLAS (1986).

⁵⁶ Medina no pogué assistir-hi, perquè fou operat d'una úlcera d'estómac [MEDINA (2020d: 463)].

⁵⁷ MEDINA (1984b) = MEDINA (2000b: 103-108).

⁵⁸ Sullà havia dedicat la tesina de llicenciatura als dos llibres d'*Estances*. La tesi doctoral, dirigida per Molas, examinava les *Elegies de Bierville* i *Del joc i del foc*. Amb el títol de *La poesia de Carles Riba (1935-1946)*, fou defensada a la UAB [SULLÀ (1988)], amb Medina com a vocal del tribunal.

⁵⁹ Al *Dietari*, amb molta aspror, Molas (2021: 514-515) posa Medina (celat rere les sigles "J.M.", tal com suggereix Ignasi Moreta) com exemple de col·lega "que s'especialitzen a fons en un autor" i que "arriben molt sovint a ser vampiritzats per aquest i es converteixen en el seu doble. O en la seva caricatura. No permeten que ningú els toqui. O que discuteixi la versió que donen ... J.M. es creu un Riba napoleònic".

⁶⁰ MEDINA, SULLÀ (1986a).

⁶¹ MEDINA, SULLÀ (1986c); MEDINA, SULLÀ (1988). Sullà tingué cura del volum de *Poesia* (SULLÀ 1984), del primer volum de *Crítica* (SULLÀ 1985) i del volum de *Narrativa* (SULLÀ 1992).

⁶² Per al *Primer llibre d'Estances*: MEDINA (1984c); per al segon: MEDINA (1986b).

de les *Elegies de Bierville*). Aquesta aproximació es complementava amb un enfocament lexicogràfic que preveia un índex de freqüències de mots de la poesia (1986). Fet a partir de fitxes manuals –Medina encara no sabia fer anar un ordinador– era el resultat del buidatge del primer volum de l’obra completa (1966).

Durant els anys 80 va rastrejar la influència de la cultura germànica –acadèmica (Vossler) i literària (Hölderlin, Rilke)– en Riba. Una primera notícia sobre la influència de Hölderlin apareixia en el número 7 de la revista *Clot* (1986) que dirigia el seu amic vigatà Victor Sunyol. L’any següent (1987, però amb pròleg datat a setembre del 1986) veia la llum una monografia específica sobre el tema: *Carles Riba i Friederich Hölderlin*.⁶³ La recerca havia partit de la consulta de les traduccions del poeta alemany que Riba havia publicat a *La Veu de Catalunya* i a *La publicitat* –aplegades en les *Versions de Hölderlin* (1944)– i de la consulta del material manuscrit conservat a l’arxiu Riba. La monografia s’obria amb un llarg capítol inicial (*Hölderlin i Riba*) on es plantejava la qüestió de forma general, s’establia una nova cronologia de les traduccions (corregint les afirmacions que Gabriel Ferrerter havia fet al *Prefaci de Versions de Hölderlin* del 1971),⁶⁴ es rastrejava la influència del poeta alemany en Riba i s’oferia una edició de les traduccions. Un apèndix documental resseguia la petja catalana de Hölderlin.

Tot seguit (1987-1988), Medina tornava a mesurar el pes dels romàntics alemanys en Riba a partir del llibre *Les romantiques allemands* de Ricarda Huch.⁶⁵ Precisament aquest fou el tema de la presentació (“Els poemes alemanys de Carles Riba”) de les *Actes del Simposi Carles Riba* (1987) que acabà inclosa a la monografia *Lectures i interpretacions de Textos literaris catalans* de Narcís Garolera.⁶⁶

L’estudi del període alemany de Riba portà a aprofundir en la figura de Karl Vossler.⁶⁷ Una breu nota apareguda a *Reduccions* (1988)⁶⁸ identificava Manuel de Montoliu com l’autor d’una conferència que Carles Miralles, en el número anterior de la mateixa revista (1984),⁶⁹ havia atribuït a Riba i que, en conseqüència, havia acabat al volum tercer de *Crítica de les Obres Completes*.⁷⁰

⁶³ MEDINA (1985b).

⁶⁴ FERRETER (1971: 6)

⁶⁵ HUCH (1933). Vegeu MEDINA (2020d: 536). Riba havia fet servir la traducció francesa.

⁶⁶ MEDINA (1995e) = MEDINA (2000b: 33-44).

⁶⁷ A l’homenatge a Joan Bastardas s’analitzen les relacions amb Catalunya: MEDINA (1989b).

⁶⁸ MEDINA (1988b).

⁶⁹ MIRALLES (1984).

⁷⁰ Medina es dolgué de no haver pogut eliminar-lo de les *Obres Completes* [MEDINA, SULLÀ (1988: 95-98)]. Vegeu MEDINA (1988b: 95): “El qui signa aquesta nota s’hauria estalviat d’escriure-la si el text en qüestió no hagués passat a figurar com un més dels escrits de Riba a les pp. 95-98 de les seves *Obres Completes* ... d’haver-ne pogut veure proves d’impresió (com més d’una vegada va demanar) no s’hauria consumat un error tan lamentable”.

4.1.3. La biografia de Riba

Al final dels 80, després d'una dècada d'activitat frenètica, Medina donava a conèixer els dos volums de la biografia de Carles Riba.⁷¹ Es volia recuperar el “Riba vivent” (els lectors del poeta sabran la càrrega que hi ha rere aquest adjectiu), presentant-lo com un dels col·laboradors, en tant que creador, en la tasca de creació nacional.⁷² L'obra, que va merèixer dos premis –el *Ferran Soldevila de Biografia, Memòries i Estudis Històrics* (1989) concedit en la seva cinquena edició per la *Fundació Congrés de Cultura Catalana de Biografia i Estudis històrics* (1988)⁷³ i el *Premi Crítica 'Serra d'Or' de Recerca* (1990)–, és farcida de nombrosíssimes indicacions documentals que la fan indispensable per a tothom que vulgui estudiar la figura del Mestre. Superava de molt la biografia que Albert Manent, sota la guia de Clementina Arderiu, havia escrit l'any 1963, només quatre anys després de la mort de Riba.⁷⁴ És veritat que el veritable caràcter del poeta –la part més íntima– podia quedar velada rere la mola ingent de documentació, però tot el material acumulat representa una obra fins ara insuperada.

Un enfocament divulgatiu tingué el llibret *L'obra de Carles Riba*, publicat per Teide (1990). S'hi estudiaven la poesia, la prosa i les traduccions de Riba. Pel seu tall, és un bon indicador dels resultats de la recerca mediniana a finals dels 80.⁷⁵

4.1.4. Les Elegies de Bierville

Hom té la impressió que tota aquesta intensa activitat duta a terme en els anys 80 tenia com a finalitat única la comprensió pregona de les *Elegies de Bierville*. Com hem vist, el primer contacte de Medina amb el poemari de Riba s'havia dut a terme en l'assignatura de Literatura espanyola del primer any de carrera. Ara bé, els resultats –si atenem a les seves confessions– no degueren de ser massa satisfactoris. El punt d'inflexió vingué l'any 1976 arran de la publicació de la transcripció d'una cinta magnetofònica que contenia una lectura de les *Elegies* feta per Riba l'any 1956.⁷⁶ Aquesta transcripció donà nova vida a les interpretacions sobre el gran poemari ribià. Tres anys més tard, Carles Miralles feia conèixer la seva *Lectura de les Elegies de Bierville de Carles Riba* (1979).⁷⁷ Durant els anys 80, les *Elegies* ocuparen la mirada de Sullà que hi dedicava la tesi i que, en enllestir-la, publicà dues monografies: *Lectura de les 'Elegies de Bierville' de Carles Riba* (1990) i *Una interpretació de les 'Elegies de Bierville' de Carles Riba* (1993).

⁷¹ MEDINA (1989a).

⁷² MEDINA (1989a: 7-8).

⁷³ El jurat estava format per Josep Benet, Alfons Cucó, Emili Giralt, Gregori Mir i Josep Termes.

⁷⁴ MANENT (1963). Aquesta biografia es va tornar a editar, amb pròleg i epíleg a càrrec de Medina, que hi va incorporar el comentari de diversos poemes: MEDINA, MANENT (2017).

⁷⁵ MEDINA (1990a).

⁷⁶ CASASSAS (1976).

⁷⁷ MIRALLES (1979).

És en aquest context que s'insereixen els esforços de Medina per copsar el sentit autèntic d'aquestes composicions elegíacques. Tot plegat s'abocà a la monografia *La plenitud poètica de Carles Riba. El període de les 'Elegies de Bierville'* (1990). L'obra consta de nou seccions que aborden els condicionants històrics previs i l'evolució del pensament ribià durant la Guerra Civil. S'hi rastreja el procés de creació de les *Elegies*, se'n descriuen les diverses edicions publicades i es reprodueixen els comentaris del propi autor sobre aquest recull poètic. Segueix l'edició crítica amb un comentari profús. La part final contenia la cronologia de l'exili de la família Riba-Arderiu i una sèrie de consideracions sobre Riba com a *poeta nacional*. Sorprenentment, no hi ha índexs ni llistats bibliogràfics i les referències a altres contribucions són molt escadusseres, el que condiona el seu ús com a text de referència per a la lectura d'un dels millors poemaris catalans del segle XX.

4.1.5. Altres estudis ribians

L'any 2000 (amb pròleg de "febrer de 1999") Medina va aplegar bona part dels estudis sobre el poeta escrits fins aleshores a la monografia *Estudis sobre Carles Riba*, que va merèixer el *Premi de Crítica Literària Jaume Bofill i Ferro* concedit per l'IEC (1999), *ex aequo* amb *Textos crítics* de Ramon Pla i Arxé.

Tot i que altres qüestions prengueren més preponderància, les aportacions de Medina sobre Riba continuaren més enllà d'aquestes dates. A banda de participar en esdeveniments oficials –és seva la nota biogràfica de la celebració del centenari de Riba⁷⁸– i de prologar obres que tenien relació amb el poeta, destacaria l'estudi de la biblioteca del matrimoni Riba-Arderiu (2006), fet en col·laboració amb la Biblioteca de Catalunya,⁷⁹ l'anàlisi de les relacions entre Riba i Maragall (2011),⁸⁰ la reedició de la biografia que Manent havia publicat l'any 1963, revisada i acompanyada d'una antologia de poemes comentats (2018), els estudis ribians de Manent (2015)⁸¹ o, encara en temps més recents, el volum *Una casa a Cadaqués. Els homenatges a Carles Riba* (2020), que se centrava en aquest peculiar episodi de la biografia del poeta barceloní.⁸² Darrerament havia començat a preparar l'edició de les cartes del poeta als familiars que havia de complementar els quatre volums de l'epistolari ribià ja publicats per Guardiola.

4.2. Josep Carner

L'acostament a Josep Carner vingué de la descoberta –i posterior edició– d'unes cartes que el *príncep dels poetes* havia enviat al folklorista barceloní Rossend Serra

⁷⁸ MEDINA (1993d) = MEDINA (2000b: 7-11).

⁷⁹ MEDINA (2006a) = MEDINA (2013f: 285-288); MEDINA (2006b).

⁸⁰ MEDINA (2011f).

⁸¹ MEDINA (2015a) = MEDINA (2020b: 269-261); MEDINA (2015d).

⁸² MEDINA (2020e).

i Pagès (1863-1929), publicades juntament amb Manel Rovira, en un número doble de *Reduccions* dedicat al poeta noucentista (1986).⁸³

La mà d'Albert Manent, que ja l'any 1969 havia dedicat a Carner una primera biografia i havia ofert una primera "visió sintètica del moviment noucentista" (són paraules de Medina), fou decisiva en l'aventura carneriana.⁸⁴ Participaren en la creació (desembre 1994) dels *Amics de Josep Carner* –amb Joan de Déu Domènech, Jaume Subirana, Marcel Ortín i Miquel Batalla– que es reunia molt de tant en tant a casa de Manent per impulsar l'estudi del poeta. Els crèdits atribueixen a Medina el "Resum biogràfic" de la remodelació de la biografia carneriana de Manent, que va aparèixer dins la col·lecció *Gent nostra* de l'editorial Columna (1995);⁸⁵ el llibre, tanmateix, s'ofereix com una obra conjunta entre l'un i de l'altre, sense solució de continuïtat. Amb tot, el resultat més visible de la col·laboració entre Manent i Medina en els estudis carnerians foren els sis volums de l'epistolari del poeta (1994-2009).⁸⁶

Ja en solitari el llatí de Vic fou l'autor de l'estudi sobre la presència femenina en l'obra de Carner i sobre els seus "enamoraments".⁸⁷ El llibre, titulat *Les dames de Josep Carner* (1998), havia nascut perquè Medina havia conegut, fortuïtament, Teresa Carreras Bartomeu, filla de "l'amiga blanca" del poeta.⁸⁸ Hi desfila la presència femenina de la poesia carneriana: Maria Antònia Salvà, l'enigmàtica Glòria, *Caligeneia*, Magdalena Hospital i Rodés i, naturalment, les seves dues esposes, la xilena Carmen de Ossa y Vicuña i la belga Émilie Noulet.

4.3. L'epistolari del beat Josep Torras i Bages

Pot arribar a sorprendre que Medina decidís d'emprendre l'àrdua tasca d'editar l'epistolari del penedesenc Josep Torras i Bages (1846-1916), bisbe de Vic (1899-1916) en els anys crucials de la formació del catalanisme polític. En gran mesura, aquest *Epistolari*, publicat en cinc toms apareguts entre 1994 –data del primer– i 1998 –data del darrer–, a la col·lecció *Abat Oliba* de Publicacions de l'Abadia de Montserrat,⁸⁹ es beneficiava d'esforços anteriors, en particular, de tot el material aplegat pel torellonenc Fortià Solà (1876-1948) per sustentar la causa de beatificació del bisbe de Vic.⁹⁰ Gràcies als oficis de Josep Rafael Carreras de Nadal, de Miquel Batllori i de Joan Baltà es pogué localitzar a la Balmesiana la documentació de Solà que, en l'endemig, havia estat ordenada per Antoni Móra i Lladó. De

⁸³ MEDINA, ROVIRA (1986).

⁸⁴ MANENT (1969).

⁸⁵ MEDINA, MANENT (1995).

⁸⁶ MEDINA, MANENT (1994a); MEDINA, MANENT (1994b); MEDINA, MANENT (1994c); MEDINA, MANENT (1998); MEDINA, MANENT (2002); MEDINA, MANENT (2009)

⁸⁷ MEDINA (1998b)

⁸⁸ MEDINA (2020d: 572-579).

⁸⁹ MEDINA (1994f); MEDINA (1995d); MEDINA (1996b); MEDINA (1997a); MEDINA (1998c).

⁹⁰ La *Biografia* del prelat vigatà feta per Solà fou publicada pòstumament l'any 1993 (SOLÀ 1993).

nou, fou gràcies a la intermediació d'Albert Manent que Medina pogué accedir a les cartes del prelat vigatà per tenir-ne cura de l'edició.

4.4. Altres autors

El llatinista vigatà s'ocupa d'altres autors: Balmes,⁹¹ Guimerà,⁹² Costa i Llobera,⁹³ d'altres corrents literaris –com el Noucentisme⁹⁴– i d'altres qüestions, a cavall entre la política i la història cultural, com és ara l'anticatalanisme del diari madrileny *ABC*, en el període comprès entre 1916 i l'esclat de la Guerra Civil. Precisament, el llibre que se'n derivà –*L'anticatalanisme del diari ABC (1916-1936)*– que, des del meu humil punt de vista, és un dels productes medinians menys reeixits, nasqué d'una proposta que també li havia fet Manent.⁹⁵

Naturalment, no podia deixar de banda un poeta com Jacint Verdaguer. En el congrés sobre la Renaixença anteriorment citat (1984), Medina i Manuel Rovira havien presentat el *Sermó de l'infern*, escrit pel jove Verdaguer. El text no s'arribà a publicar en el tercer volum previst de les actes i va caldre esperar fins al 2002, quan aparegué a *Ausa*.⁹⁶

Les contribucions de Medina sobre Verdaguer, que tendeixen a concentrar-se cap al 2002, coincidint amb el centenari de la mort, aparegueren en revistes acadèmiques⁹⁷ o de divulgació,⁹⁸ en miscel·lànies d'homenatge⁹⁹ o en llibres de caràcter local.¹⁰⁰ També prologà l'antologia de Maria Mercè Miró, *Jacint Verdaguer i la Plana de Vic* (2002), que aplega els textos del poeta relatius a la comarca.¹⁰¹

Medina col·laborà en obres de caràcter general, com ara al volum X^e de la *Història de la literatura catalana* de Riquer, Comas i Molas amb el capítol dedicat a la crítica literària i a la història de la literatura (1987),¹⁰² al *Diccionari de la literatura*

⁹¹ MEDINA (2001e) = MEDINA (2013f: 8-43). És el text de la conferència balmesiana (2001), que es té a Vic per commemorar l'aniversari de la mort del filòsof.

⁹² MEDINA (1986f).

⁹³ MEDINA (2001f) = MEDINA (2013f: 197-210); MEDINA (2006f) = MEDINA (2020c: 30-35).

⁹⁴ MEDINA (1987a) = MEDINA (2013f: 152-186). És el text de la conferència "Noucentisme i humanisme", pronunciada a la *Institució Cultural del CIC* de Terra-ssa (curs 1984-1985).

⁹⁵ MEDINA (1995a).

⁹⁶ MEDINA, ROVIRA (2002).

⁹⁷ MEDINA (2007a) = MEDINA (2013f: 44-55); MEDINA (2008a) = MEDINA (2013f: 108-115); MEDINA (2008e) = MEDINA (2013f: 104-107); MEDINA (2013b) = MEDINA (2013f: 116-130); MEDINA (2017a) = MEDINA (2020b: 11-22).

⁹⁸ A *Serra d'Or*: MEDINA (1994i) = MEDINA (2003b: 78-80); MEDINA (2002e); a *Ausa*: MEDINA (1996l) = MEDINA (2003b: 130-131); MEDINA (2002g) = MEDINA (2013f: 56-64); MEDINA (2006d) = MEDINA (2013f: 91-103); MEDINA (2017a) = MEDINA (2020b: 11-22); a *Catalunya Cristiana*: MEDINA (1995g) = MEDINA (2000b: 149-151).

⁹⁹ MEDINA (2000e) = MEDINA (2003b: 170-175); MEDINA (2002h) = MEDINA (2003b: 187-190).

¹⁰⁰ MEDINA (2003g) = MEDINA (2013f: 65-90).

¹⁰¹ MEDINA (2002i) = MEDINA (2003b: 186-179); MEDINA (2008c).

¹⁰² MEDINA (1986g).

catalana d'Enciclopèdia Catalana (2008) amb diverses veus,¹⁰³ al *Diccionari de la traducció catalana* de Montserrat Bacardí i Pilar Gudayol (2011)¹⁰⁴ o al *Diccionario Biográfico Español de la Real Academia de la Historia de Madrid* (2013),¹⁰⁵ amb els lemes dedicats a Carles Riba.

Les seves principals contribucions sobre catalanística foren aplegades en dos volums miscel·lanis. El primer *–Lletres d'enguany i d'antany* (2003)– recollia estudis sobre Balmes, Torras i Bages, Verdaguer, Guimerà, Costa i Llobera, Riba, i Carner.¹⁰⁶ Seguiren els *Estudis de literatura catalana moderna i altres assaigs* (2013) que aplegava les contribucions escrites entre 1986 i 2012,¹⁰⁷ més dues aportacions inèdites.¹⁰⁸

Arran de la jubilació, Medina publicà dos volums antològics suplementaris. El primer *–Lletra menuda. L'eco de les paraules* (2020)– compila, majoritàriament, escrits breus, articles periodístics o presentacions de llibres, epílegs i pròlegs, a banda d'entrevistes realitzades en els darrers anys.¹⁰⁹ Al segon dels volums *–El prat de la memòria* (2020)–, s'hi inclouen els articles publicats des de 2013 (i altres que havien romàs inèdits). Consta de cinc seccions: la primera, titulada *De Jacint Verdaguer a Joan Coromines*, aplega 25 peces, totes elles aparegudes amb anterioritat, excepte algunes contribucions puntuals, com ara un text sobre Riba i Barcelona,¹¹⁰ un escrit de temàtica lexicogràfica (*Allò que no diuen els llibres d'Albert Marent sobre els noms populars dels vents, núvols i boires*),¹¹¹ semblances sobre personalitats diverses (Rafael M. Bofill i Fransí, professor d'Història de l'Art a la UAB,¹¹²

¹⁰³ MEDINA (2008f); MEDINA (2008g); MEDINA (2008h); MEDINA (2008i); MEDINA (2008j); MEDINA (2008k); MEDINA (2008l). Es tracta de les veus de Josep Alsina, Manuel Balasch, Jaume Berenguer Amenós, *Elegies de Bierville*, Narcís Garolera, Jaume Medina i *Salvatge Cor*.

¹⁰⁴ MEDINA (2011h) = MEDINA (2020b: 491-497).

¹⁰⁵ MEDINA (2013e) = MEDINA (2020b: 498-503).

¹⁰⁶ MEDINA (2003b). Aquest volum també incorporava alguns escrits inèdits, com la presentació del pintor Albert Estrada Vilarrasa i la seva Editorial AUSA (1996) [MEDINA (2003b: 102-104)], la presentació de l'edició de *L'ingenu amor* (1996), publicada per l'Associació de Bibliòfils de Barcelona [MEDINA (2003b: 119-120)], la presentació del *Sobre Verdaguer* de Garolera (2002) [MEDINA (2003b: 180-186)], l'estudi de la pervivència del motiu *latet anguis in herba de buc*. V, 93 que constitueix "La serp amagada" (MEDINA 2003b: 168-169), la presentació de l'antologia poètica d'Eduard Junyent feta per Maria Mercè Miró [MEDINA (2003b: 161-164)] i el text "Una tempesta estiuenca" sobre dues comparacions verdaguerianes [MEDINA (2003b: 165-167)].

¹⁰⁷ MEDINA (2013f).

¹⁰⁸ Es tractava del text ("Per què va ser important Carles Riba") pronunciat en l'homenatge a Carles Riba i a Clementina Arderiu, en ocasió del 50è aniversari de l'ofrena de la casa de Cadaqués (2003) [MEDINA (2013f: 269-273)] i del "Pregó de Nadal" pronunciat a la Sala de la Columna de l'Ajuntament de Vic el 20 de desembre de 2002 [MEDINA (2013f: 358-365)].

¹⁰⁹ MEDINA (2020c).

¹¹⁰ MEDINA (2020b: 204-227).

¹¹¹ MEDINA (2020b: 267-274).

¹¹² MEDINA (2020b: 275-279: "El meu Rafael M. Bofill i Fransí").

Frederic Pau Verrié;¹¹³ Josep Palau i Fabre)¹¹⁴ i notícies sobre la influència de Rilke¹¹⁵ i d'Ernst Robert Curtius sobre Riba.¹¹⁶ S'hi recollen també els estudis sobre Ramon Llull, les intervencions en taules rodones, la seva última lliçó a la UAB¹¹⁷ i les diverses veus que havia escrit per a diccionaris i enciclopèdies.

5. LA FIGURA DE RAMON LLULL

A partir d'un determinat moment que cal situar cap a les darreries de l'anterior mil·lenni Medina va començar a interessar-se per Ramon Llull, a remolc de la tasca que feien altres companys de la secció de Filologia Llatina de la UAB, com Óscar de la Cruz i, sobretot, Pere Villalba. En un inici publicà només ressenyes, dictà conferències o feu presentacions d'obres dels col·legues departamentals.¹¹⁸ Aviat, emperò, arran de les estades de recerca a Friburg de Brisgòvia, passà a col·laborar directament amb el *Raimundus-Lullus-Institut* d'aquesta ciutat que té l'encàrrec d'editar l'obra llatina del mallorquí universal (*RLOL* = *Raimundi Lulli opera Latina*) dins la *Continuatio Mediaevalis* del *Corpus Christianorum*.

El primer volum de les *RLOL* encarregat a Medina fou el tom XXX que contenia la *Rhetorica noua*, el *Liber de natura*, el *Liber quid debet homo credere de Deo* i el *Liber de mille prouerbiis* (2005).¹¹⁹ El següent el tom XXXIII amb el *Liber de militia saeculari*, el *Liber de doctrina puerili* i les *Orationes et contemplationes intellectus* (2009).¹²⁰

¹¹³ MEDINA (2017c) = MEDINA (2020b: 280-293).

¹¹⁴ MEDINA (2020b: 340-354).

¹¹⁵ MEDINA (2007c) = MEDINA (2020b: 329-339). Vegeu també més avall.

¹¹⁶ MEDINA (2020b: 318-328).

¹¹⁷ MEDINA (2020b: 473-488).

¹¹⁸ Vegeu, per exemple, MEDINA (1999c) = MEDINA (2013d: 269-270) [sobre el volum de Villalba que celebrava el 7e centenari de *l'Arbor Scientiae*]; MEDINA (2004d) = MEDINA (2013d: 271-273) [per l'aparició dels volums 46-48 de les *RLOL*]; MEDINA (2007d) = MEDINA (2013d: 274-275) [per a la publicació dels volums 12-13 de les *RLOL*]. A la UAB (2004), arran de la presentació del volum XXX de les *RLOL* impartí una conferència ("Sobre l'edició del volum XXX de les Obres Llatines de Ramon Llull") [MEDINA (2013d: 276-278)]. Per a la SCEC (2005) dictà la conferència "Ramon Llull a Orient (1301-1302): un viatge, quatre llibres" [MEDINA (2013d: 43-60)].

¹¹⁹ MEDINA (2005b) = MEDINA (2021b: I, 361-448).

¹²⁰ MEDINA (2009h) = MEDINA (2021b: I, 449-524).

En paral·lel escrivia articles en revistes acadèmiques o monografies específiques¹²¹ i presentava comunicacions en reunions científiques internacionals dedicades al Doctor Il·luminat.¹²² Bona part de tota aquesta producció lul·lística acabà aplegada en el volum *Sobre Ramon Llull* (2013).¹²³

6. TRADUCCIONS

La traducció de textos llatins al català és un dels camps on Medina excel·lí, fent seva una de les tasques que tot bon filòleg clàssic ha d'assumir.¹²⁴ A més a més, s'atreví amb autors i textos de cronologia àmplia i variada: des de l'antiguitat clàssica (l'anònima *Retòrica a Herenni*, Catul, Virgili, Horaci, l'emperador August, Ovidi, Suetoni, Agustí), a l'humanisme i el Renaixement llatí (Erasme,¹²⁵ Roberto Bellarmino, Locke, Spinoza), passant per l'edat del mig (Anselm de Canterbury), privilegiant tant figures de renom universal com també autors i textos de casa nostra (l'abat Oliba, els poemes anònims de Ripoll, Francesc Calça). Ho feu en col·leccions de molta solera, com ara *Escriptors grecs i llatins* de la FBM, *Textos filosòfics (TF)* de l'Editorial Laia, *Clàssics del Cristianisme (CC)* publicada per l'Editorial Proa i per la Gran Enciclopèdia Catalana, o *Les millors obres de la literatura universal (MOLU)* d'Edicions 62.

Aquestes iniciatives revelen les preferències traductives de Medina. Així, en els anostraments poètics, emprà sovint l'adaptació del díptic elegíac o de l'hexàmetre llatí. Com ja he dit, la primera mostra que n'he sabut trobar és una traducció d'una elegia ovidiana (*OV. tris. I, 1*), publicada l'agost del 1972 a la *Revista del Centro de Lectura* de Reus en un article de Desclot.¹²⁶ A finals dels 70, n'apareixia una nova versió amb una selecció de poemes catulians,¹²⁷ als quals seguiria un anostrament d'un passatge dels *Fastos* d'Ovidi (*OVID., fast. I, 89-114*).¹²⁸ Aquesta darrera contribució contenia una nota explicativa del mètode traductiu ja que amb el precedent ribià s'argüia la correcció de la solució escollida: "Després de

¹²¹ MEDINA (2008-2009) = MEDINA (2013d: 136-145); MEDINA (2009i) = MEDINA (2013d: 9-27); MEDINA (2011g) = MEDINA (2013d: 82-105); MEDINA (2012a) = MEDINA (2013d: 261-268).

¹²² Participà en el *Seminario Internazionale 'Il Mediterraneo del '300* (Sicília, novembre 2005) [MEDINA (2008b) = MEDINA (2013d: 28-42) (versió en català) = MEDINA (2021: I, 525-542)], en el *II Congresso Internazionale di Filosofia Medievale* de la *Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale* i de l'*Officina di Studi Medievali* (Palerm, setembre 2007) [MEDINA (2013d: 61-81)] i en el *VII Incontro del Centro Italiano di Lullismo* (Roma, 2008) [MEDINA (2013d: 279-285)].

¹²³ El volum incorpora textos inèdits, com ara les traduccions catalanes d'alguns dels escrits de Llull que Medina havia editat. També hi havia la presentació del volum XXX de les *RLOL* (2004) [MEDINA (2013d: 276-278)]. Sis d'aquestes contribucions lul·lianes foren recollides de nou a la secció II, titulada *De Ramon Llull*, del volum miscel·lani *El prat de la memòria* (MEDINA 2020b).

¹²⁴ Per a un estudi de les seves versions i traduccions, vegeu MEDINA (2020d: 663-672) i (2021b: II, 458-468). Un llistat cronològic es pot llegir a MEDINA (2021b: II, 469-525).

¹²⁵ Per a les seves traduccions de l'humanista de Rotterdam, vegeu MEDINA (2021b: II, 534-545).

¹²⁶ DESCLOT (1972: 1247-1248).

¹²⁷ MEDINA (1977b); MEDINA (1979b).

¹²⁸ MEDINA (1979b).

l'Odissea i de les *Elegies de Bierville* no hi ha cap raó que justifiqui l'ús d'altres formes rítmiques per a la traducció d'aquests versos (sc. els dístics elegíacs)".¹²⁹

A banda dels nombrosos trasllats puntuals recollits a l'*Obra poètica completa* i al volum segon de *Litterae humaniores*, destaquen les edicions de l'anònima *Rètorica a Herenni*, que va oferir al públic en tres ocasions: per a la FBM (2000); per a la benemèrita col·lecció de *L'esparver clàssic* d'Edicions de La Magrana (2003); i, de nou, per a la col·lecció *Bernat Metge Essencial* de la FBM, enriquida amb un nou pròleg (2020).¹³⁰ Intervingué també en la traducció dels *Fastos* d'Ovidi de la FBM en dos volums (1991): mentre que en el primer es limitava a fer la traducció (amb Dolç que s'encarregava de la introducció, la revisió del text i les notes), el segon, amb els llibres IV-VI, és tot de Medina.¹³¹ Traduí les *Bucòliques* virgilianes (2013), un dels seus amors de joventut, per a la col·lecció *Clàssics de Grècia i Roma* de RBA, que pretenia continuar, sense gaire empenta, *L'esparver clàssic* de La Magrana.¹³²

Per a l'enyorada col·lecció de *Textos filosòfics* de la desapareguda Editorial Laia, Medina assumí quatre traduccions: en un volum dedicat a Locke, en col·laboració amb Joan Sallent, es giraren dos textos fonamentals del liberalisme clàssic anglès: l'*Assaig sobre el govern civil* (*The Second Treatise of Govern*) i la *Carta sobre la tolerància* (*Letter Concerning Toleration*) (TF 20 = 1983);¹³³ també a TF aparegué el *Tractatus de intellectus emendatione* de Spinoza, on es recollien també cinc de les cartes que el filòsof holandès havia enviat a Willem van Blijenbergh (reunides sota el títol de *Cartes sobre el mal*) (TF 60 = 1991);¹³⁴ el tractat *Del lliure albir* d'Erasme veia la llum en un volum complementat pel trasllat de *Del serf albir* de Luter, a càrrec de Joan Carbonell (TF 73 = 1996).¹³⁵ Per a aquesta col·lecció de Laia, Medina va traduir també el tractat sobre la Trinitat de Sant Agustí (TF 62 = 2001),¹³⁶ un autor –molt apreciat– que va treballar fins al final dels seus dies. La introducció era un primer esbós de la presència del bisbe d'Hipona al nostre país que va aparèixer –modificat i molt enriquit– al volum d'homenatge a Modest Prats publicat per la Universitat de Girona en aquell mateix any de 2001.¹³⁷

Medina també va participar en la sèrie dedicada als textos de *Clàssics del Cristianisme* (CC) amb dues versions: un dels tractats teològics d'Anselm de Canterbury, precisament el *Cur Deus Homo* (*Per què Déu es va fer home*) (CC 34 = 1992),¹³⁸ i un nou text d'Erasme, en aquest cas, l'*Enchiridion* (*Manual del cavaller*

¹²⁹ MEDINA (1979c: 84).

¹³⁰ MEDINA (2000d); MEDINA (2003a); MEDINA (2020a).

¹³¹ MEDINA, DOLÇ (1991); MEDINA (1991e).

¹³² MEDINA (2013a). L'estudi introductori fou reproduït a MEDINA (2021b: I, 99-130).

¹³³ MEDINA, SALLENT (1983).

¹³⁴ MEDINA (1991c).

¹³⁵ MEDINA, CARBONELL (1996).

¹³⁶ MEDINA (2001a) [la introducció fou publicada a MEDINA (2021b: I, 247-284)]. Vegeu-ne també les esmenes proposades a MEDINA (2021b: II, 552).

¹³⁷ MEDINA (2001b) = MEDINA (2009a: 311-319) = MEDINA (2021b: III, 373-415).

¹³⁸ MEDINA (1992b).

cristià) (CC 24 = 1991).¹³⁹ Em consta també que hauria volgut fornir tota una versió sencera dels *Adagis* d'Erasmus, un autor que considerava molt proper:¹⁴⁰ en va escollir una selecció per a un volum amb il·lustracions de Manuel Clavero publicat per *Llibres de l'Índex* (2014).¹⁴¹ Precisament, en el camp de la traducció, l'èxit major de Medina fou un trasllat erasmí: *l'Elogi de la follia* per a la col·lecció *Les millors obres de la literatura universal* que dirigia Joaquim Molas (*MOLU* 10 = 1982).¹⁴² L'edició fou un autèntic èxit de crítica i públic: fou condecorada amb el premi a la millor traducció catalana de l'any per part de la Generalitat de Catalunya; a una primera impressió de 15.000 exemplars, se'n sumà una segona de 5.000. Sens dubte, ha estat el llibre més llegit del llatí vigatà.

També es va llançar a la traducció d'obres escrites en altres llengües que no fossin el llatí. Els estudis sobre Riba l'havien dut, ben d'hora, a Hölderlin i del poeta romàntic alemany feu el salt a Rainer Maria Rilke i a la seva recepció a Catalunya. Entre 1982 i 1985 es va atrevir amb les *Elegies de Duino*. Ara bé, la versió definitiva aparegué l'any 2009 en una edició publicada per Lleonard Muntaner amb el títol de *El crepuscle de la poesia. Rainer Maria Rilke: un capítol de la història literària catalana* (2009).¹⁴³ Aquest llibre –que guanyà el premi *Ciutat de Palma Camilo José Cela de crítica literària* (2010)– incloïa una història de les relacions entre el poeta austríac i la literatura catalana, refosa d'una publicació anterior ja citada,¹⁴⁴ una descripció de les traduccions castellanes i catalanes (amb especial atenció als trasllats de Riba, Joan Vinyoli, Pere Quart, Manuel Balasch i Feliu Formosa), acompanyades de les *Elegies de Duino*, en versió de Medina, i dels *Sonets a Orfeu*, en versió d'Isidor Marià.

L'atzar ha volgut que l'última traducció de Medina no fos ni un autor clàssic ni una obra europea. Fa dos anys (2021), va sortir a càrrec de Lleonard Muntaner el *Llibre de les cent tankes o Hyakunin Isshu* (literalment, “de cent homes, un poema de cadascun” en japonès) un florilegi d'època medieval que el llatísta de Vic havia anostrat, amb l'ajuda de Kozue Kobayashi, als inicis de la seva carrera i que ara –quaranta anys més tard– prenia forma definitiva.¹⁴⁵

No volia acabar aquesta secció dedicada a les traduccions sense deixar de banda una encàrrec especial. Es tracta de la versió catalana (*Sintaxi llatina*) de la

¹³⁹ MEDINA (1991b).

¹⁴⁰ És seu l'apartat dedicat a aquest autor holandès a l'obra *Lecciones de Literatura Universal*, amb pròleg de Martí de Riquer i epíleg de José María Valverde, que curà Jordi Llovet l'any 1995 [MEDINA (1995c)] i també la secció dedicada al humanista de Rotterdam a *Història del pensament cristià. Quaranta figures*, a cura de Pere Lluís Font [MEDINA (2002b)].

¹⁴¹ MEDINA (2014a) = MEDINA (2021: I, 607-632) (estudi introductori).

¹⁴² MEDINA (1982b). La traducció de Medina superava la versió que havia fet Josep Pin i Soler (1910). Medina va aprofundir en la figura d'Erasmus i proposà, infructuosament, a Molas de traduir-ne els *Adagis*: MEDINA (2020d: 497, nota 76); MEDINA (2021b: II, 534-535).

¹⁴³ MEDINA (2009e).

¹⁴⁴ MEDINA (2007c) = MEDINA (2020b: 329-339).

¹⁴⁵ MEDINA (2021a).

reelaboració particular de la *Sintaxis llatina* d'Eduard Valentí Fiol (1910-1971), el primer professor de Llatí de la nova UAB, feta per Pere-Lluís Cano (1946-2018), deixeble de Valentí i col·lega de Medina al campus de Bellaterra.¹⁴⁶

7. OBRA DE CREACIÓ LITERÀRIA PRÒPIA

Amb només catorze anys la Musa es mostrà a Medina i el seguí acompanyant durant els estudis universitaris.¹⁴⁷ El llatí vigatà freqüentà vetllades literàries, com ara el XXVè Concurs Parroquial de Poesia de Cantonigròs, de l'any 1968, al qual assistí en companyia de Garolera.¹⁴⁸ Mentre estudiava Clàssiques, s'anà fent amb gent d'altres especialitats amb qui compartia aspiracions literàries. D'aleshores els contactes amb companys com ara Ramon Solsona,¹⁴⁹ Santiago Pau Bertran o Antoni Cabayol Mestre; més endavant, Garolera li va presentar Miquel Desclot, que acabava de guanyar el premi *Amadeu Oller* amb *Ira és trista passió* (1971). A través de Desclot, Medina entrà en contacte amb altres estudiants –el germen del que s'ha anomenat “la generació dels 70” o “el grup del Mall”– que es trobaven al pati de Lletres. Hi havia alumnes de Clàssiques, com ara Ramon (Pinyol) Balasch –nebot de mossèn Balasch– o Maria Mercè Marçal, amb els quals va coincidir en l'assignatura de Literatura Grega (1971-1972), impartida pel doctor Alsina. També hi conegué estudiants d'altres especialitats: Xavier Bru de Sala; Anton Carrera, també vigatà; Valerià Pujol (1952-1992); Isidor Marí.¹⁵⁰

Amb gent d'aquest grup –Bru de Sala, Desclot, Marçal, Pinyol– participà (abril-maig del 1973) en la ideació d'una nova col·lecció de poesia –*Llibres del Mall*– que havia de publicar Curial.¹⁵¹ Aviat, emperò, sorgiren discrepàncies –editorials i personals– entre aquesta colla. Tal com ens ha explicat Desclot i també, amb més detall, Medina mateix, la separació –produïda a darreries de juliol de 1973– obeí a la voluntat de poder donar sortida a obres de poetes consagrats (Martí i Pol, Bartra) ja emparaulades, que no podien trobar cabuda a *Llibres del*

¹⁴⁶ MEDINA (1979d). Max Cahner, a través de Curial, havia encarregat a Medina una sintaxi llatina en català. Finalment s'optà per traduir la reelaboració de la *Sintaxis llatina* de Valentí que havia fet Cano amb alguns seus deixebles [MEDINA (2020c: 192)]. Pel que fa a la trajectòria de Cano i a les característiques d'aquesta *Sintaxi llatina*, molt diferent respecte dels plantejaments de Valentí, vegeu ESPLUGA (2019).

¹⁴⁷ Reproduïda a MEDINA (2020d: 343-344).

¹⁴⁸ MEDINA (2020d: 344-345).

¹⁴⁹ Medina ha estat lligat a Solsona amb una amistat ininterrompuda. Sota els heterònims de *Doctor Llémema* i de *El Cornamusaire de Calldetenes* va redactar el pròleg i una salutació al divertit *Sach de gemechs* que Solsona havia escrit sota el pseudònim de *Lo Gaiter del Besòs*. Vegeu MEDINA (1989d) = MEDINA (2003b: 70-71). Medina també es va fer ressò de la publicació de *Figures de calidoscopi* (1989) de l'escriptor barceloní [MEDINA (1989f) = MEDINA (2003b: 59-61)].

¹⁵⁰ Marí li cedí la casa de Palma quan Medina hi feia la mili [MEDINA (2020d: 365)].

¹⁵¹ Medina recorda que la primera reunió es feu al domicili de Pinyol (abril-maig 1973) i que el nom de la col·lecció s'havia inspirat en els mots “bec de magall” d'un vers de Gimferrer.

Mall, per tal com el ‘mecenes’ d’aquesta darrera iniciativa, el pintor Antoni Tàpies, havia “suggerit” de publicar-hi només poetes joves.¹⁵²

La ruptura donaria lloc a dues aventures diferents. Medina, que, tanmateix, intentava mitjançar entre uns i altres,¹⁵³ quedà adscrit al grup de Desclot i Sam Abrams, els quals impulsaren una col·lecció alternativa, dita *Ausiàs March* (= *AM*). Aquesta iniciativa (1974-1980) –que arribà als quinze números– fou acollida al si de l’Editorial Vosgos, propietat de Francesc Gordo-Guarinos, nebot d’Agustí Bartra;¹⁵⁴ ara bé, *AM* trigava a sortir, amb gran neguit de Martí i Pol que estava entre dos focs, entre *Llibres del Mall* de Bru de Sala, Pinyol i Marçal, i l’*AM* de Desclot, Abrams i Medina; aquest darrer també tenia emparaulat el primer poemari (*Temps de tempesta*), amb *Llibres del Mall* que prenia major celeritat, ja que el desembre de 1973 presentava els primers volums.¹⁵⁵ En canvi, el recull de Medina, acabat en aquest mateix any, estigué en proves durant tot l’any 1974; encara era a la impremta, quan se’n donà una primera notícia en ocasió de la presentació de l’antologia *Poesia de la Plana de Vic* de Francesc Vallverdú.¹⁵⁶ Per fi, el 21 de desembre de 1974, després d’una perllongada espera, sortiren els quatre primers números d’*AM*, entre ells, *La pell de violí* de Martí i Pol i *Temps de tempesta* de Medina.

En paral·lel a aquestes aventures editorials i per iniciativa de Ramon Pinyol, va tirar endavant la publicació de la poesia completa de Martí i Pol, projecte que

¹⁵² DESCLOT (2015); MEDINA (2020d: 363-370; 404-416; 424-425). Per al desenvolupament inicial de la col·lecció, vegeu també l’entrevista d’Eusebi Coromina a Desclot i a Medina que va aparèixer a *Serra d’Or* (maig de 1975): COROMINA (1975: 23-25, part. 24).

¹⁵³ Vegeu les cartes que Pinyol i Desclot enviaren a Medina donant-li, cada un d’ells, el propi punt de vista [MEDINA (2020d: 367-368, nota 24; 368-369, nota 25, respectivament)]. Medina mantenia també el contacte amb Pinyol. Per exemple, fou el corrector dels *Himnes homèrics* de mossèn Balasch apareguts a *Llibres del Mall* (1974).

¹⁵⁴ Els quinze volums de la col·lecció foren: (1) Miquel Martí i Pol, *La pell del violí* (1974); (2) Miquel Desclot, *Viatge perillós i al·lucinant a través de mil tres-cents vint-i-set versos infestats de pirates i de lladres de camí ral* (1974); (3) Agustí Bartra, *Rapsòdia d’Arnau* (1974); (4) Jaume Medina, *Temps de tempesta* (1974); (5) Anton Carrera, *Volum inevitable* (1975); (6) Pere Ribot, *Llevat d’amor* (1975); (7) Feliu Formosa, *Cançoner* (1976); (8) Agustí Bartra, *Rapsòdia d’Ahab* (1976); (9) Narcís Comadira, *Les ciutats* (1976); (10) T.S. Eliot, *La terra eixorca* (trad. de Bartra) (1977); (11) François Villon, *Balades* (trad. de Feliu Formosa) (1977); (12) Agustí Bartra, *L’home auroral* (1977); (13) Anna Murià, *El país de les fonts* (1978); (14) Francesc Gordo Guarinos, *A l’horitzó blaves paraules* (1979); (15) Núria Albó, *L’encenedor verd* (1980). Si bé Medina col·labora i corregí els primers números, progressivament, a partir de 1976, se n’anà distanciant.

¹⁵⁵ Els primers números de la nova col·lecció presentats conjuntament foren: (1) Ramon Pinyol, *Rovell de mala plata*; (2) Xavier Bru de Sala, *Les elegies del marrec*; (3) Miquel de Palol, *Delta*; (4) Antoni Tàpies-Barba, *Siboc*. Abans del maig 1974 sortiren els números 5 i 6: el preuat *Cants de nocces dels jueus catalans* de Jaume Riera i *Aliorna* del poeta de Capdepera, Josep Albertí.

¹⁵⁶ A l’acte es presentaren també *Piràmide* de Carrera, *Laberint* de Roser Iborra, *l’Antologia 1966-1973* de Martí i Pol i *El nou bon sempre, seguit del Desconhort de Jaume d’Urgell*, d’Antoni Pous.

començà a caminar cap al desembre de 1974,¹⁵⁷ després que *Llibres del Mall* n'assumís el compromís.¹⁵⁸ El segon volum de l'obra completa –*El llarg viatge*– anà a cura de Desclot i Medina.¹⁵⁹ Aparegut el febrer de 1976, s'obre amb un pròleg a quatre mans, redactat en el mes de gener d'aquell mateix any. Tot i que consta com a obra conjunta dels dos curadors, l'aportació de Desclot fou decisiva, com reconeixia Medina mateix, encara que s'hi aprofitava un dels seus primers articles, aparegut a *Presència*,¹⁶⁰ per tal com constituïa un primer “assaig de crítica” sobre el poemari *Cinc esgrafiats a la mateixa paret* de Martí i Pol, que havia editat Sarrate a la col·lecció *Tarot* un any abans (gener de 1975).¹⁶¹

8.1. Temps de tempesta (1974)

El primer poemari de Medina –*Temps de tempesta*– recollia peces escrites a cavall entre Barcelona i Palma, entre l'acabament dels estudis universitaris a Barcelona (1972) i la realització de la *mili* a la capital balear (1973).¹⁶² A inicis del 1974 començà a treballar amb el material acumulat per donar-li forma de llibre, a instàncies de Desclot i acollint els consells de Martí i Pol.¹⁶³ Com hem vist, *Temps de tempesta* apareixia com a número 4 a *AM* a les darreries d'aquest mateix any.¹⁶⁴

Aquest primer poemari, que reflecteix una certa densitat temàtica amb una preocupació extrema per l'elaboració de la llengua literària i per la represa de la mètrica clàssica,¹⁶⁵ consta de tres seccions: la primera, *Les fletxes d'or* (el títol és pres del cant LXXIX d'Ausiàs March), conté nou composicions en díctics elegíacs; a la segona secció, *El ric balaix* (un dels *senhals* de Jordi de Sant Jordi), una sola *Ègloga* reprèn la setena de les *Bucòliques* de Virgili, a la qual havia dedicat la tesina de llicenciatura, amb el diàleg entre Tirsis i Coridó. *Temps de tempesta* obria la

¹⁵⁷ MEDINA (2020d: 425-432; 436-460).

¹⁵⁸ A *Llibres del Mall* sortiren cinc volums de l'obra poètica de Martí i Pol: *L'arrel i l'escorça* (*Obra poètica I*) amb pròleg de Lluís Solà i Sala (1975); *El llarg viatge* (*Obra poètica II*) amb pròleg de Desclot i Medina (1976); *Amb vidres a la sang* (*Obra poètica III*) amb pròleg de Johannes Hösle (1977); *Les clares paraules* (*Obra poètica IV*) amb pròleg de Joan Triadú (1980); *Per preservar la veu* (*Obra poètica V*) amb pròleg de Francesc Parcerisas (1985).

¹⁵⁹ MEDINA, DESCLOT (1976). A l'*Obra poètica completa* (MEDINA 2020d: 359-362, 425-432, 436-460) es reproduïxen nombroses cartes que n'expliquen el procés d'edició. Són de consulta indispensables pels incondicionals de la poesia martipoliana.

¹⁶⁰ MEDINA (1975a) = MEDINA (2003b: 7-9). En aquesta revista, on Medina accedí a través de Modest Prats, publicà tres articles més (1975): *Kavafis, novament en català* [MEDINA (1975b) = MEDINA (2003b: 10-12)]; *Uc, un disc de cançons populars catalanes* [MEDINA (1975c) = MEDINA (2003b: 13-14)]; *Albert Rossich, premi Amadeu Oller* [MEDINA (1975d: 22-23) = MEDINA (2003b: 15-16)].

¹⁶¹ MARTÍ I POL (1975). El volum, dedicat a Medina, era il·lustrat per membres del Grup *Tarot*.

¹⁶² Per a la gènesi d'aquest primer poemari, vegeu MEDINA (2020d: 382-395).

¹⁶³ A *Obra poètica completa*, Medina reproduïx el text d'algunes cartes de Desclot i de Martí i Pol que ajuden a entendre la gestació del volum. Vegeu MEDINA (2020d: 382-395).

¹⁶⁴ L'editorial tenia la seu operativa al número 8 de l'Avinguda de la Mare de Déu de Montserrat. Medina es feu càrrec de la correcció de proves d'impremta dels primers números.

¹⁶⁵ Vegeu les declaracions de Medina a COROMINA (1975: 23-25, part. 24).

tercera secció del llibre homònim. Constava d'una selecció de tankes (*Alba I; Alba II*) –el model de les quals són les composicions ribianes de *Del joc i del foc* (1946). Les peces delaten la proclama de llibertat, exhibeixen l'ansia d'experimentació formal¹⁶⁶ i vehiculen molt voluntarisme vital que ha fet que, passats els anys, Medina decidís d'expurgar-ne bona part del contingut per tal com no acabava d'estar satisfet d'aquell ardor juvenil.¹⁶⁷

8.2. Encalçar el vent (1976)

Després d'haver enllestit *Temps de tempesta*, durant els mesos centrals de 1974, Medina va començar a treballar en un nou recull que al final va aplegar peces escrites entre 1973 (quan encara era a Mallorca) i la primavera del 1976. Inicialment, li havia donat el títol de *L'iris i l'herba*,¹⁶⁸ però, finalment, fou batejat amb el títol actual, pres de *l'Eclesiastès* (I, 13-14). En coneixem la gènesi gràcies a la correspondència creuada amb Desclot i amb Martí i Pol, els seus dos confessors poètics del moment.¹⁶⁹

Encalçar el vent, fou inclòs a la col·lecció *Llibres del Mall*.¹⁷⁰ Se centrava a exposar els fonaments de la creació poètica i a explicitar els models estilístics. Constava de sis parts: s'obria amb una tanka (*Obro les portes*) a mode de preàmbul, a la qual seguien cinc seccions de gran variació temàtica i formal, com si fos un "llibre-ventall".¹⁷¹ S'hi feia menys visible la influència dels models antics i medievals i s'acostava més a les produccions poètiques contemporànies, en particular, a Martí i Pol, Riba i Foix. Al mateix temps reflectia les preocupacions històriques del moment lligades al canvi de règim polític

8.3. Dura llavor secreta (1990)

El tercer poemari de Medina –potser el més reeixit¹⁷²– es feu esperar. Fou el resultat d'un dur procés creatiu, perllongat en el temps i intens en l'execució. Les notes que ofereix *l'Obra poètica completa* permeten de resseguir-ne la construcció, iniciada l'abril de 1978.¹⁷³ El títol, que designa la llengua catalana, és l'últim vers de la darrera tanca i ja fou pensat *ex initio* per batejar tot el poemari. La redacció es

¹⁶⁶ Per a la rebuda del llibre, vegeu VENTALLÓ (1975) i SOLÀ (1975).

¹⁶⁷ Joaquim Ventalló –a la secció *Libro catalán*– en feu una ressenya que sortí a *La Vanguardia* (27 febrer 1975). Ara bé, el contingut copiava el text de la contraportada que havia escrit Sam Abrams. De fet, havia estat Garolera, company de Ventalló a *Omniium Cultural*, qui li havia demanat que sortís la notícia.

¹⁶⁸ Amb aquest títol fou presentat al *Premi Carles Riba* de 1974, que guanyà Pinyol per *Occit enyor*.

¹⁶⁹ Per a la gènesi d'aquest segon poemari, vegeu MEDINA (2020d: 395-400; 477-496).

¹⁷⁰ MEDINA (1976c). Vegeu-ne la ressenya de FARRÉS (1977) i les notes de BROCH (2007: 113-116).

¹⁷¹ L'expressió figura a la ressenya de FARRÉS (1977).

¹⁷² Algunes de les composicions d'aquest poemari foren acollides en antologies contemporànies. Així, a *Poesia catalana contemporània* (1983), hi sortien *Dura llavor secreta*, *Porta* i *Amants*; *La poesia a l'escola* que havia impulsat Celdoni Fonoll (FONOLL 1983) contenia *Instant* i *Tanka*.

¹⁷³ MEDINA (2020d: 482-564).

dugué a terme en uns temps intensos i convulsos, farcits de moltes lectures simbòliques, evangèliques i místiques, d'investigacions en el món del símbol i del mite, amb recurs a obres com ara el *Dictionnaires des symboles* de Jean Chevalier i Alain Gheerbrant o l'*Encyclopédie des mystiques* de Marie-Madeleine Davy.¹⁷⁴ Són també els anys del seu matrimoni amb la mare dels seus fills. Diverses composicions –tantes i sonets– foren publicats prèviament a *Reduccions*.¹⁷⁵ Altres foren infructuosament presentades a premis literaris. Tanca el poemari el cicle de deu tanques que conformaven la *Balada d'Eros i Psique*, on campegen motius clàssics com és *Petja d'Ulisses*, prèviament publicat a la revista *Ausa*.¹⁷⁶ L'original fou lliurat a l'editorial Proa pel maig de 1989; tanmateix, no aparegué fins al febrer de 1990 a la prestigiosa col·lecció de *Els llibres de l'Óssa Menor*.

8.4. D'ara i de sempre (2000)

D'ara i de sempre (2000) –aparegut l'any 2000 (amb pròleg de 21 de març de 1998)– és un exemple de virtuosisme tècnic, on es demostra el mestratge de Medina en tots els registres de la llengua i en totes les diverses formes poètiques.¹⁷⁷

El volum, amb un sonet dedicatori a la filla Laura, aplega composicions dels anys formatius reelaborades per a l'ocasió, com ara *En la mort d'un poeta* que commemora el traspàs de Gabriel Ferrater (1972) o la *Dedicatòria d'un llibre*, per a Martí i Pol, que obria *Temps de tempesta* (1974). La *Charta* que Jacme de la Plana, de Vich, és a dir, Medina, envià al poeta laureat en Michel d'es Clot, és a dir, Desclot, acompanyada d'una endreça, en decasíl·labs medievalitzants, imita les cobles (*Plant d'en Joseph-Vicenç, de Barcelona, en lo qual respòs a en Joan Ferrater*) que Foix va adreçar a Joan Ferraté per respondre a les *Cobles en honor de J.V. Foix* que el classicista de Reus li havia fet arribar des de Santiago de Cuba (1957).¹⁷⁸ El recull contenia versions de peces llatines que Medina havia publicat en seus disperses. També inclou un dels molts encàrrec que assumí després de *Dura llavor secreta*: la *Crida de les festes de la ciutat de Vic*, en teoria anònima, que dona el tret de sortida a les celebracions i que constitueix tota una lloança de la capital d'Osona.¹⁷⁹

8.5. Cobles devotes (2010)

L'experiència de publicar *Dura llavor secreta* va deixar Medina tan exhaust que va haver de deixar de conrear el tipus de poesia que havia fet fins aleshores. El poema "Cec emmirallant-se" d'aquest recull il·lustra aquesta sequedat interior. Per

¹⁷⁴ Per a aquestes lectures, vegeu MEDINA (2020d: 485-486).

¹⁷⁵ En el número 21 (març de 1984) donà a conèixer les quatre primeres sèries de tanques que servirien per obrir *Dura llavor secreta* [MEDINA (1984a)]; l'any següent (1985), publicà cinc sonets (*Porta; Rosa; Amants; Rellotge; Mirall*) de la secció central [MEDINA (1985d)]; en el número 40 (desembre de 1988), tres peces (*Infant; Dona gràvida; Peix*) de la penúltima part [MEDINA (1988c)].

¹⁷⁶ MEDINA (1989c).

¹⁷⁷ Per a la gènesi, vegeu MEDINA (2020d: 584-594).

¹⁷⁸ Les dues obres es publicaren en el número 8 de la revista *Inquietud* de Vic (gener 1957).

¹⁷⁹ Per al context de l'encàrrec, vegeu MEDINA (2020d: 581-586)

això, i per la fama que havia adquirit, Medina va passar a satisfer encàrrecs de naturalesa diversa amb una atenció major a les formes de la poesia popular.¹⁸⁰

Així, *Cobles devotes* (2010) recull textos de temàtica religiosa –el misteri de les benaurances, dedicat a l'església de Crist Rei de Manresa, la processó dels Sants Misteris de Camprodon, els Goigs de la Mare de Déu del Roure– on traspua l'ombra de l'oncle mossèn que havia estat rector de totes aquestes parròquies i promotor d'aquestes iniciatives. Una de les peces del recull, el sonet *Font del faig*, ha acabat immortalitzat en una placa de bronze en aquest racó de la mateixa localitat ripollenca.

8.6. Obra poètica completa (2020)

Després de jubilar-se, Medina va començar a posar ordre a la seva producció literària amb la publicació de la seva *Obra poètica completa*. Ultra les composicions poètiques, convenientment expurgades perquè no li agradaven i no s'hi reconeixia, conté moltes de les seves traduccions, un poema inèdit (*El mirall i la imatge*) i un extens aparat documental majoritàriament de natura epistolar.¹⁸¹

8.7. El perdut i el seu mirall (2016)

L'any 2016 veia la llum l'única 'novel·la' de Medina,¹⁸² tot i que aquest *status* li fou discutit, entre altres, per l'amic Verrié. Per defensar-se'n, el llatísta de Vic sostenia que *El Perdut i el seu mirall* sí que era una novel·la, perquè hi havia *narració* i *acció*. La trama és llunyanament depenent d'alguns relats, com *L'home que es va perdre* (1929) de Francesc Trabal, en què un personatge s'extravia. Sobre un canemàs odopòric, Medina projecta la pròpia trajectòria vital, defensa els seus interessos culturals i exposa les preocupacions més íntimes, que van des dels fonaments humanistes de la vida a les qüestions nacionals, passant per l'amor a la llengua, com a vehicle d'expressió i signe d'identitat personal i col·lectiva. Hi desfilen les imatges i símbols (el mirall, el mite d'Eros i Psique, Ramon Llull que és el personatge que dona conversa al perdut) que l'havien atret des de sempre. És molt probable que sigui l'obra que reveli millor el caràcter del nostre llatísta i que millor serveixi per conèixer el seu ric món interior.

9. CONTRIBUCIONS A LA PREMSA ESCRITA I ARTICLES DE DIVULGACIÓ

Medina fou un escriptor prolífic que va emprar variades tribunes públiques per vehicular les seves preferències de lectura, els resultats de les seves investigacions, els seus punts de vista sobre llengua i política o mostres de la seva creació

¹⁸⁰ MEDINA (2010d). Vegeu les observacions de Medina (2020d: 586-588; 617).

¹⁸¹ MEDINA (2020d). En concret, s'hi inclouen les versions de Catul, d'Horaci, de Virgili, d'Ovidi, de l'anomenat 'Anònim Enamorat' de Ripoll, del palermità Giovanne Vitale (*Janus Vitalis*), del Dant, i també les *Elegies de Duino* de Rilke. Entre el material auxiliar que Medina hi ha afegit figura un apartat de "Datacions" que n'explicita l'any i la seu de publicació.

¹⁸² MEDINA (2016f).

poètica. Ho feu a través de col·laboracions en revistes literàries, com ara *Reduccions*¹⁸³ o la gironina *Presència*;¹⁸⁴ altres notícies es llegeixen en seus més accessibles al públic general: *Serra d'Or*,¹⁸⁵ *Revista de Catalunya*,¹⁸⁶ la vigatana *Ausa*,¹⁸⁷ però tampoc no cal oblidar el *Butlletí del Col·legi de Llicenciats i Doctors en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*,¹⁸⁸ o el *Butlletí dels mestres* (en la seva nova etapa –la tercera– aleshores adscrita al Departament d'Ensenyament);¹⁸⁹ la seva veu es feu sentir en altres tribunes de la societat civil, com *Acta Quaderns* –vehicle d'expressió de la Fundació Acta per a les idees i les arts–,¹⁹⁰ el *Butlletí* de la Fundació Congrés de Cultura Catalana,¹⁹¹ i també plataformes eclesiàstiques, com ara *Catalunya Cristiana*,¹⁹² *Quaderns de pastoral* (la *Revista del Centre d'Estudis Pastoral*s),¹⁹³ o *Qüestions de vida cristiana* de la Fundació Joan Maragall.¹⁹⁴ Per últim, el seu nom ha firmat també columnes d'alguns diaris: l'edició catalana de *El País*,¹⁹⁵ *Avui / El Punt Avui*,¹⁹⁶ *El 9 nou*,¹⁹⁷ o, fins i tot, el digital *Núvol*.

***

---

¹⁸³ MEDINA (1977c); MEDINA (1978c); MEDINA (1979b); MEDINA (1979c); MEDINA (1984a); MEDINA (1984d); MEDINA (1985d); MEDINA, ROVIRA (1986); MEDINA (1988b); MEDINA (1988c).

¹⁸⁴ MEDINA (1975a) = MEDINA (2003b: 7-9); MEDINA (1975b) = MEDINA (2003b: 10-12); MEDINA (1975c) = MEDINA (2003b: 13-14); MEDINA (1975d) = MEDINA (2003b: 15-16).

¹⁸⁵ La col·laboració amb *Serra d'Or*, la més fidel en el temps, abraça des de 1977 fins a 2022: MEDINA (1977d); MEDINA (1979e); MEDINA (1982a); MEDINA (1982c); MEDINA (1984e); MEDINA (1986f); MEDINA (1989i); MEDINA (1990d); MEDINA (1993a); MEDINA (1993k); MEDINA (1994i); MEDINA (1994j); MEDINA (1995f); MEDINA (1996f); MEDINA (1996g); MEDINA (1996m); MEDINA (1997b); MEDINA (1997d); MEDINA (1998e); MEDINA (1998f); MEDINA (1999b); MEDINA (2002e); MEDINA (2002f); MEDINA (2004b); MEDINA (2006e); MEDINA (2009f); MEDINA (2009g); MEDINA (2010b); MEDINA (2011a); MEDINA (2014c); MEDINA (2016a); MEDINA (2016c); MEDINA (2022).

¹⁸⁶ MEDINA (1988d); MEDINA (1989e); MEDINA (1989g); MEDINA (1991a); MEDINA (1994b); MEDINA (1996h); MEDINA (2009b); MEDINA (2009c); MEDINA (2010a); MEDINA (2015a); MEDINA (2017c); MEDINA (2020f).

¹⁸⁷ MEDINA (1989c); MEDINA (1994c); MEDINA (1995b); MEDINA (1996l); MEDINA (1999a); MEDINA (2002g); MEDINA, ROVIRA (2002); MEDINA (2003e); MEDINA (2006d); MEDINA (2007e); MEDINA (2017d).

¹⁸⁸ MEDINA (1991d); MEDINA (1994h); MEDINA (1995i).

¹⁸⁹ MEDINA (1993c).

¹⁹⁰ MEDINA (1993h).

¹⁹¹ MEDINA (1989h) = MEDINA (2003b: 67-69).

¹⁹² MEDINA (1993g) = MEDINA (2000b: 65-68).

¹⁹³ MEDINA (1994g); MEDINA (1996k).

¹⁹⁴ MEDINA (1997c); MEDINA (2004c).

¹⁹⁵ MEDINA (1993f); MEDINA (1993i).

¹⁹⁶ MEDINA (1984f); MEDINA (1986e); MEDINA (1989f); MEDINA (1996i); MEDINA (2019c); MEDINA (2019f); MEDINA (2020g); MEDINA (2020h).

¹⁹⁷ MEDINA (1996j); MEDINA (2015e); MEDINA (2015f); MEDINA (2015g); MEDINA (2015h); MEDINA (2015i).

És veritat que Jaume Medina veia amb una certa dosi d'escepticisme tant la pròpia trajectòria acadèmica i creativa personal com la situació del context polític i lingüístic de la Catalunya neoautonòmica. En aquest darrer aspecte, manifestava una preocupació intensa per la salut i la higiene del català. La seva tesi d'un català moribund traspua en el llibre sobre el parlar de la família (2014) i també en *La lenta agonia del català* (2013),¹⁹⁸ a banda de fer-se present en les nombroses contribucions que, amb la seva signatura, han aparegut a *Llengua Nacional*.¹⁹⁹

El llatinista de Vic se sentí proper a la generació que va veure truncades les seves esperances amb la Guerra i hagué de començar de nou en un món de grisor generalitzada, gent com ara Joan Triadú (1921-2010),²⁰⁰ el monjo de Montserrat Jordi Pinell (1921-1997),²⁰¹ poeta i director de *Serra d'Or* en la nova etapa iniciada l'any 1959 (1959-1962), Albert Manent (1930-2014),²⁰² Frederic-Pau Verrié (1920-2017), o els fills de Riba, a qui va tractar sovint amb motiu de les seves recerques sobre el poeta. També conegué personalment i tingué tractes amb els poetes de la generació anterior que li saberen transmetre aquells alts ideals de compromís cívic i lingüístic, en particular, Miquel Martí i Pol,²⁰³ però també Vicent Andrés Estellés,²⁰⁴ Agustí Bartra i Anna Murià, Miquel Bauçà, Joan Brossa, Salvador Espriu, Josep Vicenç Foix, Josep Palau i Fabre o Pere Quart. El pare Josep Massot (1941-2022) fou persona molt rellevant i important a la seva vida i, en conseqüència, *Serra d'Or* i Publicacions de l'Abadia de Montserrat li foren com una segona casa. Fidel als orígens, comptà amb una bona xarxa d'amistats osonenques: als ja

¹⁹⁸ MEDINA (2013g).

¹⁹⁹ MEDINA (2011b); MEDINA (2012c); MEDINA (2012d); MEDINA (2017d); MEDINA (2018a).

²⁰⁰ Medina escriví el pròleg al recull (*Per comprendre Carles Riba*) que aplegava els articles que Joan Triadú havia dedicat a la figura de Riba. Vegeu MEDINA (1993b) = MEDINA (2000b: 127-129). Així mateix va analitzar les relacions entre un i altre en un congrés celebrat a la UB l'any 1991, organitzat per Enric Bou i Ramon Pla. Vegeu MEDINA (1993e) = MEDINA (2000b: 131-136).

²⁰¹ Vegeu-ne la semblança [MEDINA (1997c) = MEDINA (2003b: 135-137) = MEDINA (2020d: 505-507) i la ressenya del *Lapis niger* (1988) de Pinell [MEDINA (1989e) = MEDINA (2003b: 55-58)]. Vegeu també la carta que li adreça: MEDINA (2020d: 510-511).

²⁰² Són moltes les referències a Albert Manent –i també al seu fill Jordi– en totes aquestes contribucions medinianes. Vegeu MEDINA (2001c) = MEDINA (2013f: 332-340). De Manent pare, també en curà la semblança (*Albert Manent i Carles Riba, dues personalitats del Nou-cents*) [MEDINA (2015a) = MEDINA (2020b: 269-261)], que posava de manifest la seva connexió amb Riba, l'obituari per a *Estudis Romànics* [MEDINA (2015b) = MEDINA (2020b: 236-245)] i el llistat de bibliografia pòstuma [MEDINA (2016a) = MEDINA (2020b: 262-266)].

²⁰³ A MEDINA (2020d: *passim*) s'il·lustren molts d'aquestes primers contactes, iniciats amb una carta del poeta de Roda de Ter, datada a l'11 de maig de 1973, amb inclusió de la correspondència creuada. Medina visità Martí i Pol per primera vegada a darreries de maig del 1973; seguidament, hi tornà, en companyia d'Abrams i Desclot, i, uns dies més tard, amb Bru de Sala, Pinyol i Marçal. Tots ells havien quedat colpit per la lectura de *Vint-i-set poemes en tres temps*, que el poeta de Rodà havia acabat de publicar l'any 1972 a la col·lecció *Els llibres de l'Escorpí*, on es descriuen les primeres fases de la malaltia que l'havia colpit.

²⁰⁴ A banda de les *Horacianes*, Medina ressenyà el *Manual de conformitats* (1977) del poeta de Burjassot: MEDINA (1977c) = MEDINA (2003b: 23-24).

mencionats, s’hi poden afegir, entre altres, Isidre Illa (gramàtic de Manlleu, col·laborador de Josep Ruai, que li regalà la traducció de les *Bucòliques* de Dolç),²⁰⁵ el vigatà Lluís Solà i Sala, el bibliòfil Enric Mañosas,²⁰⁶ que havia promogut l’edició en facsímil de *L’ingenu amor* (1996),²⁰⁷ o alguns dels poetes del *Grup de Vic*.²⁰⁸

La producció acadèmica de Medina abraça més de 40 anys de contribucions en els camps de la Filologia Clàssica i de la Filologia Catalana, tot i que ell mateix afirmava que no era “acceptat ni com a classicista ni com a catalanista”.²⁰⁹ Es configura com una obra multicairada, que comprèn edicions crítiques, traduccions, monografies específiques, articles i ressenyes en revistes científiques, intervencions en reunions acadèmiques i tota una pluralitat de participacions en publicacions de divulgació general i en diaris generalistes –escrits i digitals– que certifiquen, en el seu conjunt, la curiositat d’una persona inquieta i incisiva. Algunes d’aquestes obres –com ara la biografia de Riba, els volums de l’obra crítica del poeta, els epistolaris de Carner i de Torras i Bages– són ja a hores d’ara peces de consulta indispensable, especialment per als col·legues de *Catalanística*; a *Clàssiques*, farem nostre el llegat que representen les aportacions sobre l’adaptació dels metres clàssics, els estudis de tradició clàssica, les edicions lul·lianes i les nombroses traduccions. Com pocs dels nostres classicistes, Medina ha representat l’apertura de la nostra disciplina cap a les lletres del país i cap al seu context cultural, cosa que no sempre ha estat valorada com hauria calgut. Ara bé, també és veritat que, fruit probablement d’una certa predisposició caracterial, alguns dels treballs de Medina –en la seva *splendid isolation*– semblen doidre’s d’una certa reiterativitat i autoreferencialitat: mentre exhibia una devoció fidel envers les fonts primàries, com ara els epistolaris, despullats amb minuciositat anatòmica, els quals, tot amb tot, no deixen de ser una *màscara* més que adopta la pròpia *persona*, el llatí osonenc semblava al mateix temps menys animat a unir-se a noves tendències metodològiques o a assumir els resultats de la recerca de col·legues que treballaven en els mateixos camps.

Ens quedarà també el record d’algú lleialment compromès amb el català, que pràcticament va ser la seva única llengua de producció acadèmica. Ocasionalment, aquesta actitud li va causar problemes, com la censura de la part final de la seva contribució –“Riflessioni finali”– al *XXII Congresso Internazionale di Filosofia Medievale* organitzat per la *Société Internationale pour l’Étude de la Philosophie*

---

²⁰⁵ Isidre Illa i Bonet († 1982) treballava com a corrector de català al Departament de Geografia i Història dels Països Catalans d’Enciclopèdia Catalana, aleshores dirigit per Max Cahner.

²⁰⁶ MEDINA (1996m) = MEDINA (2003b: 117-118).

²⁰⁷ MEDINA (1996d) = MEDINA (2000b: 109-122).

²⁰⁸ MEDINA (2020d: 462-464).

²⁰⁹ MEDINA (2020d: 545).

Médiévale (SIEMP), on es queixava de no haver pogut adreçar-se en català.²¹⁰ No deixa de ser aquest un dels problemes que ens trobem molts parlants de llengües petites –i el cas del català no és únic– a l’hora de divulgar els resultats de les nostres recerques en reunions foranes; darrerament, fins i tot determinades llengües nacionals malden per suportar la pressió de l’anglès, hegemònic en la majoria de disciplines i en la majoria de fòrums internacionals.²¹¹

En els últims anys, i de forma creixent, Medina –treballador infatigable que s’havia passat tota la vida, fins al final dels seus dies, picant pedra– es dolia de la manca de reconeixement, públic i del públic, de la seva trajectòria i de la seva obra poètica, com si això, aquí i a fora, depengués només dels mèrits individuals o de la qualitat de la pròpia obra, i no pas de la capacitat de poder entretenir una xarxa de relacions interpersonals i de socors mutu. I, tanmateix, ell mateix havia estat guardonat amb diversos premis, havia gaudit d’encàrrecs i ajuts del poder i de gent propera al poder, havia publicat en editorials i col·leccions de prestigi i havia disposat de no poques tribunes d’expressió –especialment, en mitjans de comunicació– que li havien donat una no gens menyspreable projecció pública i –el que és més important– li havien permès de guanyar el respecte, l’admiració i l’estima de molta gent, més enllà de l’àmbit estrictament acadèmic. Gosaria dir que aquesta *malaise* del llatí vigatà revelava un divís creixent entre l’elevació del model personal i professional sota el qual s’havia format –en substància, els anhels de les diverses generacions de noucentistes– i les baixeses que la vida acadèmica i cultural del país ha acabat imposant-nos en el nostre dia a dia. Per això, Jaume Medina Casanovas, fill il·lustre de la ciutat de Vic, que el podrà comptar entre els savis que li “han dat anomenada”, quedarà com a testimoni singular d’uns temps que ja són poc nostres. Donarà fe d’una Universitat que ara potser ja no respon pas a aquells ideals de noblesa que Medina va perseguir al llarg de tota la seva vida.

Potser seria millor quedar-nos amb el record de Jaume Medina llegint les seves pròpies paraules, encara que la citació sigui llarga. A *El perdut i el seu mirall*, el protagonista d’aquesta ficció autobiogràfica –el *perdut* mateix, alter ego de l’autor– fa una valoració de la seva pròpia trajectòria vital, valoració que, *mutatis mutandis*, bé que es podria aplicar al mateix llatí vigatà:

“–Els meus propòsits eren des de bon principi contribuir en la mesura de les meves possibilitats a l’enaltiment i a l’ennobliment de la llengua que vaig aprendre de petit dels dolços llavis de la mare ... Teníem una llarga tradició, brillant i exemplar, documentada des de l’edat mitjana, que ens disposàvem a continuar per damunt

²¹⁰ Aquestes “Riflessioni finali” –no censurades– són a MEDINA (2013d: 70-71). Vegeu també la nota a pàgina 61 i la crònica *El XII Congresso Internazionale di Filosofia Medievale. Palermo, 16-22 de de setembre de 2007: un congrés amb censura* [MEDINA (2013d: 72-81)] on s’explicava l’afer.

²¹¹ A l’“Epíleg” Medina reproduïa cartes adreçades a diversos càrrecs institucionals quan l’AQU li denegà l’Acreditació de Recerca Avançada (2004): MEDINA (2021b: II, 568-611).

del tall cruel que va significar la guerra civil. Per a fer-ho, vam dedicar-nos a adquirir a costa de grans sacrificis i de llargs esforços una formació tan completa com fos possible a fi de poder-nos sentir dignes de rebre'n el nom d'hereus. Una labor ben àrdua, sens dubte. Però recompensada per la satisfacció d'haver aprofundit en el coneixement de nosaltres mateixos i d'haver assolit, d'aquesta manera, la desitjada plenitud ... Tanmateix, el rendiment aparent de tota aquesta activitat era inversament proporcional al valerosíssim esforç dedicat a l'empresa, de manera que podia experimentar i adonar-me que no tan sols el meu treball no tenia cap mena de recompensa, sinó que jo personalment era sovint castigat amb el ninguneig i amb el menyspreu dels companys, que ignoraven a posta les meves sens dubtes valuoses aportacions al tresor comú ... Fins hi va arribar a haver qui em va tractar d'extravagant, de fantasiós, d'il·lús ... Certament, una vegada que, descoratjat, em planyia d'aquestes contrarietats a un col·lega, vaig tenir per tota resposta de part seva una escandalosa riallada seguida d'una lliçó de modors. El confident, en efecte, després d'haver-me demanat qui o què m'havia motivat a dedicar-me a la creació literària i a emprendre un camí tan ardu, tan carregat de sacrificis i tan poc reconegut i valorat socialment, assegurant-me al mateix temps que jo havia fet tota la meua trajectòria a contracorrent de les necessitats de la gent, ja que ningú no m'havia demanat tant, se'm presentava com una persona triomfadora en els seus propòsits, puix que no tan sols havia encertat el seu camí, sinó que havia aconseguit una posició social a parer seu envejable. Es vantava, en efecte, d'haver obtingut una càtedra quan no tenia encara trenta anys i d'haver-se fet un lloc en l'administració del país al cap de poc temps ... La veritat ... és que em dolia sentir unes afirmacions com aquestes, quan jo, per sentiment de fidelitat a una tradició, escrivia només en la meua llengua i em veia, així, per aquesta raó, bandejat no tan sols per les institucions representatives del país, sinó que també havia d'aguantar veure des de la meua discreta posició social com un oportunista inconscient sabia treure més profit de la situació que no pas jo amb tota la meua bona fe i amb el meu sentit de la consciència i del deure. Però les coses han anat com han anat i jo, repeteixo el que deia abans, al capdavant estic d'allò més satisfet d'haver perseverat en l'acompliment del projecte concebut al principi. Si més no, tindrè el goig de poder dir que he estat fidel als meus ideals i d'haver fet el que creia que havia de fer".²¹²

BIBLIOGRAFIA²¹³

- A.A.V.V. (1983), *Poesia catalana contemporània*, Barcelona, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona (*Col·lecció Quaderns del finestral*).
- BROCH, Àlex (2007), "La paraula contra el silenci", *Sobre poesia catalana*, Barcelona, Proa, pp. 113-116.
- CAMPS ARBÓS, Josep (2022), "L'art de la paraula: una lectura de l'obra poètica de Jaume Medina", *Ausa* vol. XXX, 189, pp. 521-539.

²¹² MEDINA (2016: 16-18).

²¹³ En contra de les convencions, llisto les traduccions de Medina sota el seu nom i no pas sota el nom de l'autor traduït. En el cas de col·laboracions de Medina amb d'altres autors, cito l'obra sota el nom inicial de Medina. La raó de tot plegat és poder disposar d'una seqüència ordenada cronològicament de tota la producció mediniana.

- CASASSAS, Oriol (1976), "Carles Riba presenta les *Elegies*. Text transcrit per Oriol Casasas", *Serra d'Or*, any XVIII, 203 (agost), pp. 27-31.
- CICERÓ, Marc Tul·li (2006), *L'art de governar (De re publica)*. Edició a cura de Pere Villalba Varneda, Barcelona, Prohom Edicions.
- COROMINA, Eusebi (1975), "Poesia per donar i per vendre", *Serra d'Or*, any XVII, 188 (maig), pp. 23-25.
- CORS, Jordi (1986), "La traducció de l'Odissea per Carles Riba" a MEDINA, SULLA (1986a), pp. 61-72.
- DESCLOT, Miquel (1972), "No llegiu aquestes línies", *Ars. Revista del Centro de Lectura de Reus* 237, pp. 1247-1248.
- DESCLOT, Miquel (2015), "Història d'una amistat", *Reduccions* 105/106, pp. 223-229.
- DICCIONARI (2008), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- ESPLUGA, Xavier (2016), "Obituari. Josep Vives, S.J.", *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia* 6, pp. 91-93.
- ESPLUGA, Xavier (2019), "Obituari. Pedro Luis Cano (†2018)", *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia* 9.1, pp. 92-96.
- ESPLUGA, Xavier (2020), "Obituari: Àngel Anglada (1927-2020)", *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia* 10.1, pp. 128-136.
- FARRÉS, Pere (1977), "Jaume Medina, a la recerca de la pròpia poesia", *Reduccions* 2, pp. 65-67.
- FERRER I COSTA, Josep (2022), "Jaume Medina, 'opera dispersa'", *Revista de Catalunya* 320, (octubre-novembre-desembre), pp. 104-114.
- FERRETER, Gabriel (1971), "Prefaci" a Carles RIBA, *Versions de Hölderlin*, Barcelona, Edicions 62 (*Els llibres de l'Escorpi - Poesia*, 6).
- FONOLL, Celdoni (1983), *La poesia a l'escola*, Barcelona, La Caixa.
- GROS LLADÓ, Sònia (2010), "De l'Edat Mitjana al Dos mil. Estudis sobre la tradició clàssica a Catalunya", *Revista de llengües i literatures catalana, gallega y vasca*, 15, pp. 456-461.
- HUCH, Ricarda (1933^s), *Les romantiques allemandes*, París, Éditions Bernard Grasset.
- JAUMÀ, Josep Maria (1981), *Els meus instituts. Els Instituts de Batxillerat per dins i per fora*, Barcelona, CEAC.
- MANENT, Albert (1963), *Carles Riba*, Barcelona, Editorial Alcides (*Biografies populars*, 10).
- MANENT, Albert (1969), *Josep Carner i el Noucentisme. Vida, obra i llegenda*, Barcelona, Edicions 62 (*Llibres a l'abast*, 76).
- MANENT, Jordi (2020), "Jaume Medina, llatí i catalanista: un filòleg en estat pur", *Llengua Nacional* 112, pp. 41-47.
- MARTÍ I POL, Martí (1975), *Cinc esgrafiats a la mateixa paret*, Barcelona, Editorial Lumen (*Tarot*, 8).
- MEDINA FABREGÓ, Jacint (2016), *Entre la terra i el cel. Memòries d'un capellà compromès*, Vic, Gràfiques Diac.
- MEDINA, Jaume (1972), *Estudis sobre simetries en la Bucòlica VII de Virgili. Memòria de Llicenciatura sota la direcció del Professor Dr. D. Virgilio Bejarano*, Barcelona, Universitat de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres.
- MEDINA, Jaume (1974), *Temps de tempesta*, Barcelona, Editorial Vosgos (*Col·lecció Ausiàs March*, 4).
- MEDINA, Jaume (1975a), "Cinc esgrafiats a la mateixa paret", *Presència*, 362 (22 de març), p. 231 [= MEDINA (2003b: 7-9)].

- MEDINA, Jaume (1975b), "Kavafis, novament en català", *Presència*, 366 (19 d'abril), p. 47 [= MEDINA (2003b: 10-12)].
- MEDINA, Jaume (1975c), "Uc, un disc de cançons populars catalanes", *Presència* (30 d'agost), p. 22 [= MEDINA (2003b: 13-14)].
- MEDINA, Jaume (1975d), "Albert Rossich, premi Amadeu Oller", *Presència* (30 d'agost), pp. 22-23 [= MEDINA (2003b: 15-16)].
- MEDINA, Jaume (1976a), *Història de les adaptacions de metres clàssics greco-llatins en la poesia catalana (segle XX)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (tesi doctoral).
- MEDINA, Jaume (1976b), "Horaci en la literatura catalana", *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura* 7, pp. 93-106 [= (ampliat) MEDINA (2009a: 31-146) = MEDINA (2021b: III, 28-169)].
- MEDINA, Jaume (1976c), *Encalçar el vent*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes (*Llibres del Mall*, 26).
- MEDINA, Jaume (1976e), "Abat Oliba. Poemes entorn de Ripoll. Traducció de Jaume Medina", a Francisco RICO, *Signos e indicios en la portada de Ripoll*, Barcelona, Fundación Juan March, pp. 58-63.
- MEDINA, Jaume, DESCLOT, Miquel (1976): "Una trajectòria poètica", a Miquel MARTÍ I POL, *El llarg viatge (Obra poètica II)*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes (*Llibres del Mall*, 21), pp. 7-50.
- MEDINA, Jaume (1977a), "Les Horacianes de Vicent Andrés Estellés", *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura* 9, pp. 105-113.
- MEDINA, Jaume (1977b): "Poemes de Catul. Versió de Jaume Medina». *Els Marges. Revista de llengua i literatura* 11, 1977, pp. 51-59.
- MEDINA, Jaume (1977c), "Vicent Andrés Estellés, *Manual de conformitats*", *Reduccions* 3, pp. 75-76 [= MEDINA (2003b: 23-24)].
- MEDINA, Jaume (1977d), "Accent i ritme", *Serra d'Or*, any XIX, 210 (març), pp. 19-20 [= MEDINA (2003b: 17-22)].
- MEDINA, Jaume (1978a), "Sòfocles i Eurípides traduïts per Carles Riba", *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura* 13, pp. 102-110.
- MEDINA, Jaume (1978b), "L'hexàmetre i el díctic elegíac en la poesia catalana", *Els Marges: Revista de Llengua i Literatura* 14, pp. 3-30 [= MEDINA (2009a: 353-399) (reelaborat amb afegits) = MEDINA (2021b: III, 416-477)].
- MEDINA, Jaume (1978c), "La poesia de Màrius Torres", *Reduccions* 4, pp. 71-73.
- MEDINA, Jaume (1979a), "Virgili en la literatura catalana", *Faventia* 1, pp. 47-61 [= MEDINA (2009a: 147-234) = MEDINA (2021b: III, 170-271)].
- MEDINA, Jaume (1979b), "P. Ovidi. La primera trista", *Reduccions* 6, pp. 37-40.
- MEDINA, Jaume (1979c), "Nota sobre la traducció d'Ovidi", *Reduccions* 6, pp. 83-84.
- MEDINA, Jaume (1979d), *Eduard Valentí Fiol. Sintaxi llatina. Reelaborada per Pere-Lluís Cano. Versió catalana de Jaume Medina*, Barcelona, Curial.
- MEDINA, Jaume (1979e): "El jo poètic de Carles Riba i Paul Valéry", *Serra d'Or*, any XXI, 240, (setembre), p. 35 [= MEDINA (2003b: 29-31)].
- MEDINA, Jaume (1980), "Entorn d'una fal·làcia", *Els Marges. Revista de llengua i literatura* 20, pp. 106-108 [= MEDINA (2003b: 32-36)].
- MEDINA, Jaume (1981), "Janus (Ovidi, Fastos, 89-144)", *Faventia* 3/2, pp. 205-206.
- MEDINA, Jaume (1982a), "Horaci i Virgili a la Fundació Bernat Metge", *Serra d'Or*, any XXIV, 274-275 (juliol-agost), pp. 61-62 [= MEDINA (2003b: 37-40)].

- MEDINA, Jaume (1982b), *Erasmus de Rotterdam. Elogi de la follia. Introducció i traducció de Jaume Medina*, Barcelona, Edicions 62 (*Les millors obres de la literatura universal*, 10).
- MEDINA, Jaume (1982c), "Els poemes de Ripoll sobre Guifré I", *Serra d'Or*, any XXIV, 277 (octubre), p. 33 [= MEDINA (2003b: 41-43)].
- MEDINA, Jaume (1983), "La Bucòlica IV de Virgili, traduïda per Carles Riba", *Faventia* 5/1, pp. 85-87.
- MEDINA, Jaume, SALLEN, Joan (1983), *John Locke. Assaig sobre el govern civil. Precedit de la carta sobre la tolerància. Traducció de Jaume Medina i Joan Sallent. Edició a cura de Josep Ramoneda*, Barcelona, Editorial Laia (*Textos filosòfics*, 20).
- MEDINA, Jaume (1984a), "Dura llavor secreta", *Reduccions* 21, pp. 12-19.
- MEDINA, Jaume (1984b), "Carles Riba, humanista i traductor", *Carles Riba en els seus moments escrits*, Barcelona, Miquel Arimany (*Els dies i els homes*), pp. 113-121 [= MEDINA (2000b: 103-108)].
- MEDINA, Jaume (1984c), "Carles Riba o l'aventura de la coneixença", *L'Avenç (Revista d'Història)* 71 (maig), pp. 48-53 [= MEDINA (2000b: 21-32)].
- MEDINA, Jaume (1984d), "La cambra closa i el signe lingüístic", *Reduccions* 23-24, pp. 111-119 [= MEDINA (2000b), 55-63].
- MEDINA, Jaume (1984e), "Poesia i coneixença", *Serra d'Or*, any XXVI, 298-299 (juliol-agost), pp. 45-47 [= MEDINA (2000b): 45-53].
- MEDINA, Jaume (1984f), "Carles Riba, poeta de l'Amor", *Avui*, 11 de juliol, p. III (*Lletres*) [= MEDINA (2003b: 44-47)].
- MEDINA, Jaume (1985a), "Carles Riba, traductor de contes", *Faig arts* 23-24 (maig), pp. 185-190.
- MEDINA, Jaume (1985b), "Sobre Riba i Hölderlin, encara", *Clot. Revista de Literatura* 7, 1985, pp. 15-17.
- MEDINA, Jaume (1985c), "Per la Pau", a *El dia és dels coloms. Poemes i poetes 1985*, Vic, Coordinadora Anti-Otan d'Osona [= MEDINA (2003b: 48-49)].
- MEDINA, Jaume (1985d), "[Poemes]", *Reduccions* 27, pp. 14-18.
- MEDINA, Jaume (1986a), "El lèxic poètic de Carles Riba (Índex de freqüències de mots)", *Llengua i literatura* 1, pp. 305-358 [= MEDINA (2000b: 123-126)].
- MEDINA, Jaume (1986b): "Unes notes al poema 7 del segon llibre d'*Estances* de C. Riba", *Els Marges. Revista de llengua i literatura* 33, pp. 118-119.
- MEDINA, Jaume (1986c), "La victòria de Coridó: Ritme i significat a la Bucòlica VII de Virgili", *Faventia* 8/1, pp. 5-16 [= MEDINA (2021b; I, 131-144)].
- MEDINA, Jaume (1986d), *Història de les adaptacions de metres clàssics greco-llatins en la poesia catalana (segle XX)*, Barcelona, ETD.
- MEDINA, Jaume (1986e), "En llegir *L'Abadia de Tintern*", *Avui*, 22 octubre, p. 18 [= MEDINA (2003b: 50-52)].
- MEDINA, Jaume (1986f), "La Santa Espina i l'amor d'en Guimerà", *Serra d'Or*, any XXVIII, 317 (febrer), pp. 35-39 [= MEDINA (2013f: 131-150)].
- MEDINA, Jaume (1986g), "La crítica literària i la història de la literatura", a Martí DE RIQUER, Antoni COMAS, Joaquim MOLAS, edd., *Història de la literatura catalana*, vol. X, Barcelona, Ariel, pp. 191-211.
- MEDINA, Jaume, MOLAS, Joaquim (1986), "Carles Riba i els clàssics: Les primeres traduccions (1911-1917)", a MEDINA, SULLÀ (1986a), pp. 139-174.
- MEDINA, Jaume, ROVIRA, Manel (1986), "Cartes de Josep Carner a Rossend Serra i Pagès. Presentació i notes", *Reduccions* 29-30, pp. 49-78.

- MEDINA, Jaume, SULLÀ, Enric (1986a), *Actes del simposi Carles Riba (Barcelona, 17-19 d'octubre 1984)*. A cura de Jaume Medina i Enric Sullà, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Milà i Fontanals*, 5).
- MEDINA, Jaume, SULLÀ, Enric (1986b), "Presentació", a MEDINA, SULLÀ (1986a), pp. 5-6.
- MEDINA, Jaume, SULLÀ, Enric (1986c), *Carles Riba. Obres completes. Volum 3. Crítica*, 2. A cura d'Enric Sullà i Jaume Medina, Barcelona, Edicions 62 (*Clàssics catalans del segle XX*).
- MEDINA, Jaume (1987a), "Noucentisme i humanisme", *El Noucentisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 79-98 [= MEDINA (2013f: 152-186)].
- MEDINA, Jaume (1987b), "L'Ègloga de la primavera: la influència de Virgili en l'obra primerenca de Riba", *Els Marges. Revista de Llengua i Literatura* 37, pp. 87-98.
- MEDINA, Jaume (1987c), *Carles Riba i Friedrich Hölderlin*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Serra d'Or*, 63).
- MEDINA, Jaume (1988a), "La fi de les *Elegies de Bierville*", a *Miscel·lània Joan Gili*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 65), pp. 375-381.
- MEDINA, Jaume (1988b), "Un text sobre Vossler?", *Reduccions* 38, pp. 94-96.
- MEDINA, Jaume (1988c), "[Poemes]", *Reduccions* 40, pp. 40-42.
- MEDINA, Jaume (1988d), "Armand Obiols: *Mirall trencat i altres poemes*", *Revista de Catalunya* 22 (setembre), pp. 143-144 [= MEDINA (2003b: 53-54)].
- MEDINA, Jaume, SULLÀ, Enric (1988), *Carles Riba. Obres Completes. Volum 4. Crítica*, 3. A cura d'Enric Sullà i Jaume Medina, Barcelona, Edicions 62 (*Clàssics catalans del segle XX*).
- MEDINA, Jaume (1989a), *Carles Riba (1893-1959)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 71 i 74).
- MEDINA, Jaume (1989b), "Karl Vossler i Catalunya", *Estudis de llengua i literatura catalana XVIII (Miscel·lània Joan Bastardas 1)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 245-294 [= MEDINA (2000b: 153-202)].
- MEDINA, Jaume (1989c), "Balada d'Eros i Psique", *Ausa*, any XIII, 122-123, pp. 441-452.
- MEDINA, Jaume [= DOCTOR LLÉMENA] (1989d), "Pròleg", a LO GAITER DEL BESÒS [= Ramon SOLSONA], *Sach de gemechs. Ab un prólech del ductó Llémena y una salutació de Lo cornamusaire de Calldetenes*, Barcelona, Llibres de l'Avui, 1989, pp. 5-7 [= MEDINA (2003b: 70-71)].
- MEDINA, Jaume (1989e), "Jordi Pinell o el retorn d'un poeta", *Revista de Catalunya* 23 (octubre), pp. 159-161 [= MEDINA (2003b: 55-58)].
- MEDINA, Jaume (1989f) "Recorregut a través de la insatisfacció", *Avui*, 9 abril, p. 13 (*Cultura*) [= MEDINA (2003b: 59-61) amb el títol "Ramon Solsona, novel·lista"].
- MEDINA, Jaume (1989g): "Josep Ruaix i la Norma", *Revista de Catalunya*, 33 (setembre), pp. 140-142 [= MEDINA (2003b: 62-66)].
- MEDINA, Jaume (1989h), "Una nova biografia de Carles Riba", *Butlletí. Fundació Congrés de Cultura Catalana* 10 (desembre), pp. 13-14 [= MEDINA (2003b: 67-69)].
- MEDINA, Jaume (1989i), "El Símbol i el diable. La vida i la mort. Una lectura filosòfica de l'Evangelí segons sant Joan", *Serra d'Or*, any XXXI, 353 (abril), pp. 67-68 [= MEDINA (2013f: 342-348)].

- MEDINA, Jaume (1989j), "Passat, present i futur de la traducció al català", *FIT Newsletter / Nouvelles de la FIT (Revue trimestrielle publiée par la Federation internationale des traducteurs)*, nouvelle série VIII, 4, pp. 325-341 [= MEDINA (2009a: 401-418) = MEDINA (2021b: III, 478-495)].
- MEDINA, Jaume (1990a), *L'obra de Carles Riba*, Barcelona, Teide (*Blau marí*, 6).
- MEDINA, Jaume (1990b), *Dura llavor secreta*, Barcelona, Editorial Proa (*Llibres de l'Óssa Menor*, 156).
- MEDINA, Jaume (1990c), "Riba i Horaci", *Faentia*, 12, pp. 9-12 [= MEDINA (2000b: 143-147)].
- MEDINA, Jaume (1990d), "Unes traduccions primerenques de Carles Riba", *Serra d'Or*, any XXXII, 363 (març), pp. 49-50.
- MEDINA, Jaume (1991a), "El mite com a odissea de la consciència pura de Déu", *Revista de Catalunya* 49 (febrer), pp. 139-146 [= MEDINA (2013f: 349-356)].
- MEDINA, Jaume (1991b), *Erasme de Rotterdam. Manual del cavaller cristià. Introducció i traducció de Jaume Medina*, Barcelona, Proa (*Clàssics del Cristianisme*, 24).
- Medina, Jaume (1991c), *Baruch de Spinoza. Tractat de l'esmena de l'enteniment. Cartes sobre el mal. Traducció de Jaume Medina. Edició a cura de Pere Lluís Font*, Barcelona, Edicions 62 (*Textos filosòfics*, 60).
- MEDINA, Jaume (1991d), "L'obra de Carles Riba", *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya* 77 (octubre), p. 46 [= MEDINA (2020c: 17)].
- MEDINA, Jaume (1991e), *P. Ovidi Nasó. Fastos. Vol. II [Llibres IV-VI]. Traducció, revisió textual i notes de Jaume Medina*, Barcelona, Fundació Bernat Metge.
- MEDINA, Jaume, DOLÇ, Miquel (1991), *P. Ovidi Nasó, Fastos. Vol. I [Llibres I-III]. Introducció, revisió textual i notes de Miquel Dolç. Traducció de Jaume Medina*, Barcelona, Fundació Bernat Metge.
- MEDINA, Jaume (1992a), "La Renaixença i els clàssics llatins", a Manuel JORBA, Joaquim MOLAS, Antònia TAYADELLA, Joan Ramon VENY-MESQUIDA, edd., *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*, vol. II, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, pp. 317-333.
- MEDINA, Jaume (1992b), *Anselm de Canterbury. Per què Déu es va fer home? Introducció i notes de Josep Manuel Udina i Cobo. Traducció de Jaume Medina*, Barcelona, Proa (*Clàssics del Cristianisme*, 34).
- MEDINA, Jaume (1993a), "Bibliografia recent sobre Carles Riba", *Serra d'Or*, any XXXV, 406 (octubre), p. 35 (*Cultura i vida. Monogràfic: Carles Riba entre nosaltres*) [= MEDINA (2003n: 75-77)].
- MEDINA, Jaume (1993b), "Pròleg" a Joan TRIADÚ, *Per comprendre Carles Riba*, Manresa, Parcir (*Faig arts. Monogràfics*, 3), pp. 7-9 [= MEDINA (2000b: 127-129)].
- MEDINA, Jaume (1993c), "Carles Riba, un itinerari biogràfic", *Butlletí dels mestres* 234 (abril), pp. 46-48.
- MEDINA, Jaume (1993d), "Carles Riba (Barcelona 1893-1959). Nota biogràfica", *Centenari Carles Riba (1893-1993)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya – Departament de Cultura – Institució de les Lletres Catalanes, pp. 37-39 [= MEDINA (2000b: 7-11)].
- MEDINA, Jaume (1993e), "Joan Triadú i Carles Riba", *Creació i crítica en la literatura catalana*, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 195-200 [MEDINA (2000b: 131-136)].
- MEDINA, Jaume (1993f), "La traducció com a integració", *El País*, 11 de febrer [= MEDINA (2003b: 72-74)].

- MEDINA, Jaume (1993g), “La dimensió religiosa de Carles Riba”, *Catalunya Cristiana*, 25 de novembre, p. III [= MEDINA (2000b: 65-68)].
- MEDINA, Jaume (1993h), “Pàtria i grups salvadors en la maduresa de Riba”, *Acta Quaderns* 13, pp. 51-55 [= MEDINA (2000b: 79-83)].
- MEDINA, Jaume (1993i), “Una vida al servei del país”, *El País*, 23 de setembre [MEDINA (2000b: 93-96)].
- MEDINA, Jaume (1993j), “Pròleg”, a Carles RIBA, *Les Bucòliques de Virgili i altres poemes pastorals. Edició a cura de Ramon Torné*, Barcelona, Universitat de Barcelona (*Aurea saecula*, 9), 7.
- MEDINA, Jaume (1993k), “Latinitatem colamus”, *Serra d’Or*, any XXXV, 397 (gener), p. 70 [MEDINA (2021: II, 311-312)].
- MEDINA, Jaume (1994a), *La plenitud poètica de Carles Riba. El període de les ‘Elegies de Bierville’*, Barcelona, Curial – Publicacions de l’Abadia de Montserrat (*Textos i Estudis de Cultura Catalana*, 42).
- MEDINA, Jaume (1994b), “L’ideari polític de Carles Riba”, *Revista de Catalunya* 81 (gener), pp. 37-43 [= MEDINA (2000b: 85-91)].
- MEDINA, Jaume (1994c), “El poeta Carles Riba”, *Ausa*, any XVI, 132-133 (juliol-agost), pp. 65-70 [= MEDINA (2000b: 3-20)].
- MEDINA, Jaume (1994d), “Un pla d’estudis d’humanitats per la seminari de Vic (1787)”, *Miscel·lània en honor del doctor Casimir Martí*, Barcelona, Rafael Dalmau, pp. 313-323 [= MEDINA (2021b: I, 707-724)].
- MEDINA, Jaume (1994e), “La cultura artística escrita a la Catalunya dels segles IX-XIII”. En Catalunya romànica. Introducció a l’estudi de l’art romànic català. Vol. I. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994”, *Faventia* 16/2, pp. 143-145 [= MEDINA (2003b: 85-87) = MEDINA (2021b: II, 313-316)].
- MEDINA, Jaume (1994f), *Epistolari de Josep Torras i Bages*, vol. I, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 142).
- MEDINA, Jaume (1994g), “El perfil cristià de Carles Riba”, *Quaderns de Pastoral* 141, pp. 55-63 [= MEDINA (2000b: 69-78)].
- MEDINA, Jaume (1994h), “La representativitat de Carles Riba”, *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, 87 (gener), pp. 17-19 [= MEDINA (2000b: 97-101)].
- MEDINA, Jaume (1994i), “L’Epistolari i els exorcismes de Jacint Verdaguer”, *Serra d’Or*, any XXXVI, 414 (juny), p. 51 [= MEDINA (2003b: 78-80)].
- MEDINA, Jaume (1994j), “Més bibliografia sobre Riba”, *Serra d’Or*, any XXXVI, 415 (juliol-agost), p. 83 [= MEDINA (2003b: 81-84)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (1994a), *Epistolari de Josep Carner. A cura d’Albert Manent i Jaume Medina*, vol. I, Barcelona, Curial (*Epistolari de la Catalunya contemporània*) [La presentació fou reproduïda a MEDINA (2003b: 91-97)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (1994b), *Epistolari de Josep Carner. A cura d’Albert Manent i Jaume Medina*, vol. II, Barcelona, Curial (*Epistolari de la Catalunya contemporània*) [La presentació fou reproduïda a MEDINA (2003b: 91-97)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (1994c), *Epistolari de Josep Carner. A cura d’Albert Manent i Jaume Medina*, vol. III, Barcelona, Curial (*Epistolari de la Catalunya contemporània*).
- MEDINA, Jaume (1995a), *L’anticatalanisme del diari ABC (1916-1936)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

- MEDINA, Jaume (1995b), "Conèixer-se", *Ausa*, vol. XVI, 135, pp. 277-306 [= MEDINA (2000b: 203-239)].
- MEDINA, Jaume (1995c), "Erasmo", a Jordi LLOVET, ed., *Lecciones de Literatura Universal: siglos XII a XX. Prólogo de Martín de Riquer. Epílogo de José María Valverde*, Madrid, Cátedra, pp. 169-176.
- MEDINA, Jaume (1995d), *Epistolari de Josep Torras i Bages*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 163).
- MEDINA, Jaume (1995e), "Els poemes alemanys de Carles Riba", a *Textos literaris catalans. Lectures i interpretacions (Volum II)*. A cura de Narcís Garolera, Barcelona, Columna, pp. 103-114 [= MEDINA (2000b: 33-44)].
- MEDINA, Jaume (1995f), "Josep Ruaix, gramàtic, sacerdot i home de poble", *Serra d'Or*, any XXXVII, 421 (gener), p. 25 [= MEDINA (2003b: 88-90)].
- MEDINA, Jaume (1995g), "Verdaguer vist per Riba", *Catalunya Cristiana*, 25 de maig (*Especial Mn. Jacint Verdaguer*), p. 8 [= MEDINA (2000b: 149-151)].
- MEDINA, Jaume (1995h), "Sobre les *Elegies de Bierville* de Carles Riba", *Butlletí del Col·legi de Llicenciats i Doctors en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya* 93 (estiu), p. 76 [= MEDINA (2020c: 18-19)].
- MEDINA, Jaume (1995i), "Epistolari de Josep Carner", *Butlletí del Col·legi de Llicenciats i Doctors en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya* 93 (estiu), p. 78 [= MEDINA (2020c: 9-11)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (1995), *Josep Carner. Resum biogràfic per Jaume Medina*, Barcelona, Columna (*Gent nostra*, 114).
- MEDINA, Jaume (1996a): *La poesia llatina dels Països Catalans (Segles X-XX) (Antologia)*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (*Faventia. Monografies*, 13) [= MEDINA (2021b: I, 725-730) (estudi inicial)].
- MEDINA, Jaume (1996b), *Epistolari de Josep Torras i Bages*, vol. III, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 176).
- MEDINA, Jaume (1996c), "Ignis: un poema jesuític del segle XVIII", *Faventia* 18/1, pp. 105-117 [= MEDINA (2021b: II, 7-24)].
- MEDINA, Jaume (1996d), "Pròleg", a Carles RIBA, *L'ingenu amor*, Barcelona, Associació de Bibliòfils de Barcelona, pp. 13-21 [= MEDINA (2000b: 109-122)].
- MEDINA, Jaume (1996e), "Carles Riba i els presocràtics", a Mercè PUIG RODRÍGUEZ-ESCALONA, ed., *Tradició clàssica. Actes de l'XI Simposi de la Secció Clàssica de la SEEC*. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, pp. 457-460 [MEDINA (2000b: 137-141)].
- MEDINA, Jaume (1996f) "La cultura catalana durant el franquisme", *Serra d'Or*, any XXXVIII, 433 (gener), p. 75 [= MEDINA (2003b: 105-108)].
- MEDINA, Jaume (1996g), "Traduccions de les *Elegies de Bierville*", *Serra d'Or*, any XXXVIII, 435 (març), pp. 45-46 [= MEDINA (2003b: 109-111)].
- MEDINA, Jaume (1996h), "Les metamorfosis, de Publi Ovidi Nasó", *Revista de Catalunya*, 105, pp. 127-129 [= MEDINA (2003b: 112-114) = MEDINA (2021b: II, 317-320)].
- MEDINA, Jaume (1996i), "Tres llibres sobre Ruyra", *Avui*, 16 de maig, p. V (*Cultura*) [= MEDINA (2003b: 115-116)].
- MEDINA, Jaume (1996j): "El bisbe Torras i Bages i la ciutat de Vic", *El 9 nou*, 16 de setembre [= MEDINA (2003b: 121-123)].
- MEDINA, Jaume (1996k), "El bisbe Torras i Bages en el seu Epistolari", *Quaderns de Pastoral* 157 (desembre), pp. 51-54 [= MEDINA (2003b: 124-129)].

- MEDINA, Jaume (1996l): “Les Poesies juvenils inèdites de Jacint Verdaguer”, *Ausa* XVII, 137, pp. 231-232 [= MEDINA (2003b: 130-131)].
- MEDINA, Jaume (1996m), “El bibliòfil Enric Mañosas i Barrera”, *Serra d’Or*, any XXXVIII, 439-440 (juliol-agost), pp. 34-35 [= MEDINA (2003b: 117-118)].
- MEDINA, Jaume, CARBONELL, Joan (1996), *Erasmus de Rotterdam. Del lliure albir. Luter. Del serf albir. Traduccions de Jaume Medina i Joan Carbonell. Edició a cura d’Hèctor Vall*, Barcelona, Edicions 62 (*Textos filosòfics*, 73).
- MEDINA, Jaume (1997a), *Epistolari de Josep Torras i Bages*, vol. IV, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 183).
- MEDINA, Jaume (1997b), “Davant dels setanta-cinc anys de la Fundació Bernat Metge”, *Serra d’Or*, any XXXIX, 446 (febrer), pp. 42-43 [= MEDINA (2021b: I, 793-812)].
- MEDINA, Jaume (1997c), “Un amic en la poesia”, *Qüestions de vida cristiana* 186, pp. 108-110 [= MEDINA (2003b: 135-137) = MEDINA (2020d: 505-507)].
- MEDINA, Jaume (1997d), “Església i societat”, *Serra d’Or*, any XXXIX, 451-452 (juliol-agost), pp. 619-620 [= MEDINA (2003b: 132-134)].
- MEDINA, Jaume (1997e), “Joan Estelrich i la Fundació Bernat Metge”, *Miscel·lània Joan Estelrich*, Palma, El Tall, 1997, pp. 127-132 [= MEDINA (2013f: 187-196)].
- MEDINA, Jaume (1997f), “El Virgili de Miquel Dolç” a Maria del Carme BOSCH, Maria Antònia FORNÉS, edd., *Homenatge a Miquel Dolç. Actes del XIIè Simposi de la Secció Catalana i del I de la Secció Balear de la SEEC*, Palma, Govern de les Illes Balears, Conselleria d’Educació, Cultura i Esports, pp. 681-686.
- MEDINA, Jaume (1998a): *La poesia llatina de Montserrat en els segles XVI-XVII (El còdex Brenach de l’Arxiu Episcopal de Vic)*, Barcelona, Curial Edicions – Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1998 [= MEDINA (2021b: I, 655-694), per a l’estudi introductor].
- MEDINA, Jaume (1998b), *Les dames de Josep Carner*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat (*Biblioteca Serra d’Or*).
- MEDINA, Jaume (1998c), *Epistolari de Josep Torras i Bages*, vol. V, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 199).
- MEDINA, Jaume (1998d), “Set poemes llatins i un de grec a la Corona Poètica a Nostra Senyora Santa Maria de Ripoll (1895)”, *Faventia* 20/2, pp. 193-208 [= MEDINA (2021: II, 25-48)].
- MEDINA, Jaume (1998e), “Els camins de la filologia”, *Serra d’Or*, any XL, 465 (setembre), pp. 77-78 [= MEDINA (2003b: 138-140)].
- MEDINA, Jaume (1998f), “Dues generacions de noucentistes”, *Serra d’Or*, any XL, 466 (octubre), pp. 74-76 [= MEDINA (2003b:141-144)].
- MEDINA, Jaume (1998g), “Presentació”, a Rosa LEVERONI, Josep PALAU I FABRE, *Epistolari (1940-1975)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat (*Biblioteca Serra d’Or*), pp. 5-7 [= MEDINA (2003b: 145-147)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (1998), *Epistolari de Josep Carner. A cura d’Albert Manent i Jaume Medina*, vol. IV, Barcelona, Curial (*Epistolari de la Catalunya contemporània*).
- MEDINA, Jaume (1999a), “La primera retòrica del Seminari de Vic”, *Ausa*, vol. XVIII, 143, pp. 457-498 [= MEDINA (2021b: II, 49-130)].
- MEDINA, Jaume (1999b), “Una carta inèdita del bisbe Torras i Bages”, *Serra d’Or*, any XL, 475-476 (juliol-agost), pp. 23-24.
- MEDINA, Jaume (1999c), “Villalba Varneda, Pere. 1998. En el setè centenari de l’Arbor Scientiae de Ramon Llull: significat d’aquesta obra i edició crítica llatina. Conferència pronunciada en el saló d’actes del Col·legi de Sant Francesc, en la festa del

- beat Ramon Llull, 27 de novembre de 1996. Publicacions del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, núm. 26. Palma (Mallorca). 31 p.", *Faventia* 21/2, pp. 164-165 [= MEDINA (2003b: 148-150) = MEDINA (2013d: 269-270)].
- MEDINA, Jaume (1999d), "Mundó i Marcet, Anscari Manuel. 1998. Semblança d'Oliba. Què ha estat el gran abat i bisbe per a Catalunya. Barcelona: Centre Docent d'Ensenyament Superior Abat Oliba. 31 p.", *Faventia* 21/2, pp. 165-166 [= MEDINA (2003b: 151-153)].
- MEDINA, Jaume (1999e), "L'Art de la Memòria en alguns Tractats de Retòrica dels Segles XVIII i XIX", *Mirandum* 7 [<http://www.hottopos.com/mirand7/lartmem.htm>] [MEDINA (2021b: I, 731-740)].
- MEDINA, Jaume (2000a), *L'art de la paraula. Tractat de retòrica i poètica*, Barcelona, Editorial Proa [= MEDINA (2021b: I, 757-792, per a l'estudi inicial)].
- MEDINA, Jaume (2000b), *Estudis sobre Carles Riba*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Serra d'Or*, 238).
- MEDINA, Jaume (2000c), *D'ara i de sempre*, Barcelona, Proa (*Els Llibres de l'Óssa Menor*, 207).
- MEDINA, Jaume (2000d), *Anònim, Retòrica a Herenni. Introducció, revisió del text, traducció i notes de Jaume Medina*, Barcelona, Fundació Bernat Metge (*Escriptors grecs i llatins*, 320) [La introducció és reproduïda a MEDINA (2021b: I, 7-46)].
- MEDINA, Jaume (2000e), "L'ermità i el primer vers de 'L'Atlàntida", *Estudis de llengua i literatura catalanes XL (Homenatge a Arthur Terry)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. IV, pp. 71-76 [MEDINA (= 2003b: 170-175)].
- MEDINA, Jaume (2000f), "L'Esparver Clàssic. Barcelona: Edicions de la Magrana", *Faventia* 22/2, pp. 159-161.
- MEDINA, Jaume (2000g), "Alturo i Perucho, Jesús. 1999. *Studia in codicum fragmenta*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Seminari de Paleografia, Diplomàtica i Codicologia. Monografies, núm. 1", *Faventia* 22/2, pp. 161-163.
- MEDINA, Jaume (2000h), "Una nova col·lecció de clàssics", *Faventia* 22/2, pp. 159-161 [= MEDINA (2003b: 154-157)].
- MEDINA, Jaume (2001a), *Agustí d'Hipona. La Trinitat. Introducció i traducció de Jaume Medina*, Barcelona, Edicions 62 (*Textos filosòfics*, 62) [= MEDINA (2021b: I, 247-284)].
- MEDINA, Jaume (2001b), "Sobre la presència de Sant Agustí als Països Catalans", *Estudi General 21 (Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats)*, pp. 443-463 [= MEDINA (2009a: 321-352) = MEDINA (2021b: III, 373-415)].
- MEDINA, Jaume (2001c), "Albert Manent i Josep Carner", a A.A.V.V. (2001), *Records d'ahir i d'avui. Homenatge a Albert Manent i Segimon amb motiu dels 70 anys*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 64-73 [= MEDINA (2013f: 332-340)].
- MEDINA, Jaume (2001d), "Sobre la presència de Ciceró als Països Catalans. Segles XI-XIV", *Convenit Selecta 7 (Cicero in the Middle Ages)*, pp. 73-80 [= MEDINA (2009a: 234-247) = MEDINA (2021b: III, 272-286)].
- MEDINA, Jaume (2001e), *Jaume Balmes en el món poètic*, Vic, Ajuntament de Vic (*Parlaments*, 42) [= MEDINA (2013f: 8-43)].
- MEDINA, Jaume (2001f), "Carles Riba i Miquel Costa i Llobera", *Cala Murtra* 22 (octubre), pp. 2-11 [= MEDINA (2013f: 197-210)].
- MEDINA, Jaume (2002a), "Ciceró a les terres catalanes. Segles XIII-XVI", *Faventia* 24/1, pp. 179-221 [= MEDINA (2009a: 249-292) = MEDINA (2021b: III, 287-344)].

- MEDINA, Jaume (2002b), "Desideri Erasme", a Pere Lluís FONT, ed., *Història del pensament cristià. Quaranta figures*, Barcelona, Proa, pp. 531-552.
- MEDINA, Jaume (2002c), "Pròleg", a Josep FERRER, Joan PUJADAS, Joan, edd., *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, Barcelona, Fundació Pere Coromines, pp. 5-34 [= MEDINA (2013f: 230-258)].
- MEDINA, Jaume (2002d), "L'epistolari de Josep Carner", *Estudis romànics* 24, pp. 392-393 [= MEDINA (2020c: 14-16)].
- MEDINA, Jaume (2002e), "En el centenari de la mort de Verdaguer: l'arcàdia verdagueriana", *Serra d'Or* 506 (febrer), pp. 28-30.
- MEDINA, Jaume (2002f), "Un nou diccionari d'expressions llatines", *Serra d'Or* 511-512 (juliol-agost), p. 102 [= MEDINA (2003b: 158-160)].
- MEDINA, Jaume (2002g), "Un poema de Verdaguer a Torras i Bages", *Ausa*, vol. XX, 150, pp. 739-745 [= MEDINA (2013f: 56-64)].
- MEDINA, Jaume (2002h), "El Roser de tot l'any, de Jacint Verdaguer", a Raimondo Marco SORGIA, *Roses i roselles. Comentari literari i espiritual al Roser de tot l'any. Dietari de pensaments religiosos de Mossèn Jacint Verdaguer*, Barcelona, Editorial Balmes, pp. 7-11 [= MEDINA (2003b: 187-190)].
- MEDINA, Jaume (2002i), "Pròleg", a Maria Mercè MIRÓ, *Jacint Verdaguer i la Plana de Vic. Antologia. Pròleg de Jaume Medina. Epileg de Maria Àngels. Anglada (3ª edició)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, pp. 9-13 [= MEDINA (2003b: 186-179) = MEDINA (2008c)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (2002), *Epistolari de Josep Carner. A cura d'Albert Manent i Jaume Medina*, vol. V, Barcelona, Curial (*Epistolaris de la Catalunya contemporània*).
- MEDINA, Jaume, ROVIRA, Manuel (2002), "Una prosa juvenil de Verdaguer: el 'Sermó de l'infern'", *Ausa* vol. XX, 150, pp. 747-758.
- MEDINA, Jaume (2003a), *Anònim, Retòrica a Herenni. Introducció, traducció i notes de Jaume Medina*, Barcelona, Edicions de la Magrana (*L'Esparver Clàssic*, 46) [La introducció és reproduïda a MEDINA (2021b: I, 47-74)].
- MEDINA, Jaume (2003b), *Lletres d'enguany i d'antany*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Serra d'Or*, 311).
- MEDINA, Jaume (2003c), "Ciceró als Països Catalans. Segles XVII-XX", *Faventia* 25/1, pp. 83-96 [= MEDINA (2009a: 293-309) = MEDINA (2021b: III, 345-363)].
- MEDINA, Jaume (2003d), "La España de Riba y nuestra España", *Ínsula. Revista de letras y ciencias humanas* 684 (desembre), pp. 15-18 [= MEDINA (2013f: 259-268)].
- MEDINA, Jaume (2003e), "Una polèmica a la premsa vigatana entorn de la imitació dels ritmes clàssics en català: Josep Fonts, Joan Franquesa i Josep-Maria Llovera", *Ausa* vol. XXI, 151, pp. 75-87 [= MEDINA (2021b: II, 131-148)].
- MEDINA, Jaume (2003f), "Poesia i filosofia. L'experiència de Carles Riba", a *La poesia. Edició a cura de Josep Monserrat Molas i Ignasi Roviró Alemany*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 13-38 (*Col·loquis de Vic*, VII) [= MEDINA (2013f: 211-229)].
- MEDINA, Jaume (2003g), "Imatges verdaguerianes", *Llibre de Tona. Sant Jordi 2003*, Tona, Ajuntament de Tona, pp. 9-33 [= MEDINA (2013f: 65-90)].
- MEDINA, Jaume (2004a), "Set articles de J.M. Llovera sobre la imitació dels ritmes clàssics", *Faventia* 26/1, pp. 95-111 [= MEDINA (2021b: II, 149-175)].
- MEDINA, Jaume (2004b), "Notes de lectura. El llibre i la seva història", *Serra d'Or* 534 (juny), pp. 74-75 [= MEDINA (2020c: 22-23)].

- MEDINA, Jaume (2004c), "L'amistat, és a dir: la pàtria: Els altres jo de Carles Riba", *Qüestions de vida cristiana* 216, pp. 111-121 [= MEDINA (2013f: 274-284)].
- MEDINA, Jaume (2004d), "Raimundi Lulli opera Latina. 46-48. Ars amatiua boni et Quaestiones quas quaesiuit quidam frater minor. Ediderunt Marta M.M. Romano et Francesco Santi. Turnhout. Brepols Publishers. 2004", *Faventia* 26/2, pp. 167-169 [= MEDINA (2013d: 271-273)].
- MEDINA, Jaume (2005a), "Les versions rítmiques de Josep Maria Llovera", *Faventia* 27/1, pp. 125-138 [= MEDINA (2021b: II, 251-289)].
- MEDINA, Jaume (2005b), *Raimundi Lulli opera Latina. Op. 97. Rhetorica noua. Op. 98. Liber de natura. Op. 99. Liber quid debet homo credere de Deo. Op. 100. Liber de mille prouerbiis*, Turnhout, Brepols (*Raimundi Lulli opera Latina*, XXX) [= MEDINA (2021b: I, 361-448)].
- MEDINA, Jaume (2005c), *Poesia clàssica llatina*, [Tarragona], Centre Social i Cultural de la Fundació La Caixa [La secció d'Horaci fou reproduïda a MEDINA (2021b: I, 75-98)].
- MEDINA, Jaume (2006a), *La Biblioteca de Carles Riba – Clementina Arderiu*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya [= MEDINA (2013f: 285-288) per a la presentació inicial].
- MEDINA, Jaume (2006b), *Complements al llibre 'La biblioteca de Carles Riba – Clementina Arderiu*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya.
- MEDINA, Jaume (2006c), "El Somni d'Escipió. Una lectura actual", *Faventia*, 28, 1-2, pp. 53-58 [=MEDINA (2009a: 311-319) = MEDINA (2021b: III, 364-372)].
- MEDINA, Jaume (2006d), "Els cavallers de 'Canigó' i la bellesa de Griselda / Flordeneu", *Ausa*, any XXII, 158, pp. 621-631 [= MEDINA (2013f: 91-103)].
- MEDINA, Jaume (2006e), "La torna de l'epistolari de Carles Riba", *Serra d'Or* 557 (maig), pp. 75-76 [= MEDINA (2020c: 27-29)].
- MEDINA, Jaume (2006f), "Presentació del llibre de Bernat Cifre Forteza, *Costa i Llobera i el món clàssic*", *Cala Murtra*, 27 (octubre), pp. 23-26 [= MEDINA (2020c: 30-35)].
- MEDINA, Jaume (2007e), "Biblioteca Episcopal de Vic. Un patrimoni gràfic d'onze segles", *Ausa*, vol. XXIII, 160, pp. 355-361 [= MEDINA (20213f: 366-374)].
- MEDINA, Jaume (2007a), "L'Arcàdia del poeta Jacint Verdaguer", *Revista Internacional d'Humanitats*, any X, núm. 1, pp. 5-12 [= MEDINA (2013f: 44-55)].
- MEDINA, Jaume (2007b), "Carles Riba i Alemanya", a Arnau PONS, Simona, SKRABEC, edd., *Carrers de frontera. Passatges de la cultura alemanya a la cultura catalana*, vol. I, Barcelona, Institut Ramon Llull, pp. 184-181 [= MEDINA (2013f: 289-297) = MEDINA (2020b: 194-203)].
- MEDINA, Jaume (2007c), "Rilke en el món literari català", a Arnau PONS, Simona SKRABEC, edd., *Carrers de frontera. Passatges de la cultura alemanya a la cultura catalana*, vol. I, Barcelona, Institut Ramon Llull, pp. 374-381 [= MEDINA (2020b: 329-339)].
- MEDINA, Jaume (2007d): "Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis CLXXXV. Doctoris Illuminati Raimundi Lulli Opera Latina. Cum cura et studio Instituti Raimundi Lulli in Universitate Friburgensi Brisigavorum ad fidem codicum manuscriptorum edita. Tomus XXXI. Raimundi Lulli opera latina 12-15. Quattuor libri principiorum. Quos edidit María Asunción Sánchez Manzano. Turnhout (Brepols Publishers) 2006. ISBN 9782503048512", *Faventia* 29/2, pp. 210-211 [= MEDINA (2013d: 274-275)].
- MEDINA, Jaume (2008a), "El plor de la tórtora i el naufragi de L'Atlàntida: dos ressons virgilians en l'obra de Verdaguer", *Revista de Filología Románica* 25, pp. 121-126 [MEDINA (2013f: 108-115)].

- MEDINA, Jaume (2008b), "L'amore, l'amico e l'amato: un'indagine a partire dalle domande dell'ars", a Alessanro MUSCO, Marta ROMANO, edd., *Il mediterraneo del '300 : Raimondo Lullo e Federico III d' Aragona, re di Sicilia : omaggio a Fernando Dominguez Reboiras : atti del seminario internazionale di Palermo, Castelvetrano - Selinunte (Tp), 17-19 novembre 2005*, Turnhout, Brepols (*Instrumenta Patristica et Mediaevalia. Research on the Inheritance of Early and Medieval Christianity. 49. Subsidia Lulliana. 3*), pp. 411-426 [MEDINA (2013d: 28-42) = MEDINA (2021: I, 525-542)].
- MEDINA, Jaume (2008c), "Pròleg" a Maria Mercè MIRÓ, *Jacint Verdaguer i la Plana de Vic: antologia. A cura de Maria-Mercè Miró i Vila. Pròleg de Jaume Medina. Epileg de Maria Àngels Anglada* (4a edició), Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2008 (*Osona a la butxaca*, 20-21), pp. 9-13 [= MEDINA (2002i) = MEDINA (2003b: 186-179)].
- MEDINA, Jaume (2008d), "El Raimundus-Lullus-Institut de la Universitat de Friburg de Brisgòvia", a Arnau PONS, Simona SKRABEC, edd., *Carrers de frontera. Passatges de la cultura alemanya a la cultura catalana*, vol. II, Barcelona, Institut Ramon Llull, pp. 106-107.
- MEDINA, Jaume (2008e), "Jacint Verdaguer. Jovenívoles. Poesies amatòries de joventut. Edició crítica de Narcís Garolera", *Revista de Filologia Románica* 25, pp. 361-363 [= MEDINA (2013f: 104-107)].
- MEDINA, Jaume (2008f), "Alsina Clota, Josep", a *Diccionari* (2008), p. 57.
- MEDINA, Jaume (2008g), "Balasch Recort, Manuel", a *Diccionari* (2008), p. 105.
- MEDINA, Jaume (2008h), "Berenguer Amenós, Jaume", a *Diccionari* (2008), p. 131.
- MEDINA, Jaume (2008i), "Elegies de Bierville", a *Diccionari* (2008), pp. 332-333.
- MEDINA, Jaume (2008j), "Garolera Carbonell, Narcís", a *Diccionari* (2008), p. 435.
- MEDINA, Jaume (2008k), "Medina Casanovas, Jaume", a *Diccionari* (2008), p. 623.
- MEDINA, Jaume (2008l), "Salvatge Cor", a *Diccionari* (2008), pp. 912-913.
- MEDINA, Jaume (2008-2009), "Obscuritat i elevació d'enteniment en l'obra de Ramon Llull", *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca*, 14, pp. 255-261 [= MEDINA (2013d: 136-145)].
- MEDINA, Jaume (2009a), *De l'edat mitjana al dos mil. Estudis sobre la tradició clàssica a Catalunya*, Barcelona, Publicacions Internacionals Catalanes.
- MEDINA, Jaume (2009b), "Carles Riba i la 'Revista de Catalunya'", *Revista de Catalunya* 251, pp. 97-101 [= MEDINA (2013f: 302-306)].
- MEDINA, Jaume (2009c), "La 'reconciliació' en la postguerra catalana", *Revista de Catalunya* 255, pp. 79-90 [= MEDINA (2013f: 307-318)].
- MEDINA, Jaume (2009d), "Una traducció del 'Liber de natura' de Ramon Llull", *Faventia* 31, 2 (*Homenatge a Rosa-Araceli Santiago Álvarez*), pp. 155-166 [= MEDINA (2021b): II, 381-406)].
- MEDINA, Jaume (2009e), *El crepuscle de la poesia. Rainier Maria Rilke: un capítol de la història literària catalana*, Palma, Leonard Muntaner Editor.
- MEDINA, Jaume (2009f), "Unes notes de Carles Riba sobre la màxima 'he cregut i és per això que he parlat'", *Serra d'Or* 594 (juny), pp. 50-53 [= MEDINA (2013f: 298-301)].
- MEDINA, Jaume (2009g), "La segona conjugació verbal llatina", *Serra d'Or* 597 (setembre), pp. 73-74.
- MEDINA, Jaume (2009h), *Raimundi Lulli opera Latina. 7-9, annis 1274-1276 composita. Op. 7. Liber de militia saeculari; Op. 8. Doctrina pueril. Op. 9 Orationes et contemplationes intellectus*, Turnhout, Brepols (*Raimundi Lulli Opera latina, XXXIII*) [= MEDINA (2021b): I, 449-524)].

- MEDINA, Jaume (2009i), “Una introducció a l’obra catalana de Ramon Llull”, *Notandum* 20 (maig-agost), pp. 15-26 [http://www.hottopos.com/notand20/jaume.pdf.] [= MEDINA (2013d: 9-27)].
- MEDINA, Jaume (2009j), “La teoria lingüística del tratado *De trinitate* de San Agustín” a Carme DE LA MOTA GORRIZ, Gemma PUIGVERT, edd., *La investigación en humanidades*, Madrid, Biblioteca Nueva, pp. 137-148 [= MEDINA (2021b: I, 327-344)].
- MEDINA, Jaume, CRISTÓBAL, Vicente (2009), “Horacio”, a Francisco LAFARGA, Luis PEGENAUTE, edd., *Diccionario histórico de la traducción en España*, Madrid, Gredos, pp. 533-537.
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (2009), *Epistolari de Josep Carner. A cura d’Albert Manent i Jaume Medina*, vol. VI, Barcelona, Curial (*Epistolaris de la Catalunya contemporània*).
- MEDINA, Jaume (2010a), “‘*Verus Fortis*’: a la basílica de Sant Marc, patró de Venècia”, *Revista de Catalunya* 258 (febrer), pp. 47-50 [= MEDINA (2020c: 36-39)].
- MEDINA, Jaume (2010b), “Textos. Correspondència entre Carles Riba i Marià Manent”, *Serra d’Or* 607-608 (juliol-agost), pp. 58-59 [= MEDINA (2020b: 228-235)].
- MEDINA, Jaume (2010c), “L’Església a la presó”, *Analecta Sacra Tarraconensia* 83, pp. 919-921 [= MEDINA (2020c: 40-42)].
- MEDINA, Jaume (2010d), *Cobles devotes*, Vic, Gràfiques Diac.
- MEDINA, Jaume (2011a), “El meu Albert Manent”, *Serra d’Or* 618 (juny), pp. 18-19 [= MEDINA (2020c: 43-45)].
- MEDINA, Jaume (2011b), “Joan Coromines i la virola”, *Llengua nacional* 77 (IV trimestre), pp. 11-12 [= MEDINA (2020c: 46-50)].
- MEDINA, Jaume (2011c), “La lengua de la versión latina del *Liber de doctrina puerili* de Ramon Llull”, *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca*, 16, pp. 205-233 [= MEDINA (2013d: 106-135)].
- MEDINA, Jaume (2011d), “Postil·les al *Crepuscle de la poesia*”, *Quaderns de Versàlia* 11 (primavera), pp. 44-50.
- MEDINA, Jaume (2011e), “Quintilià i la *Institutio Oratoria*: el retòr”, a Cándida FERRERO, ed., *Autores hispanos de la literatura latina clásica*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona (*Documents*, 96), pp. 125-131 [MEDINA (2021b: I, 177-188)].
- MEDINA, Jaume (2011f), *Carles Riba i Joan Maragall o La moral de la paraula*, Cornellà de Llobregat, Llengua Nacional.
- MEDINA, Jaume (2011g), “Les tres versions llatines de la ‘Doctrina pueril’ de Ramon Llull. Una comparació del seu lèxic”, José MARTÍNEZ GÁZQUEZ, Óscar DE LA CRUZ PALMA, Cándida FERRERO HERNÁNDEZ, edd., *Estudios de Latín Medieval Hispánico. Actas del V Congreso Internacional de Latín Medieval Hispánico. Barcelona, 7-10 de septiembre de 2009*, Florència, SISMELE – Edizioni del Galluzzo, pp. 243-260 [= MEDINA (2013d: 82-105)].
- MEDINA, Jaume (2011h), “Riba i Bracons, Carles”, a Montserrat BACARDÍ, Pilar GUDAYOL, edd., *Diccionari de la traducció catalana*, Vic, Eumo Editorial, pp. 449-456 [= MEDINA (2020b: 491-497)].
- MEDINA, Jaume (2012a), “III. Doctrina pueril”, a Julia BUTIÑÁ, ed., *Los mundos de Ramon Llull en las lenguas de hoy*, Madrid, UNED, pp. 45-52 [= MEDINA (2013d: 261-268)].
- MEDINA, Jaume (2012c), “Quants anys fa que es parla el català?”, *Llengua nacional* 81 (IV trimestre), p. 7 [= MEDINA (2020c: 54-55)].
- MEDINA, Jaume (2012d), “Sobre la història i el significat del mot grotesc”, *Llengua nacional* 81 (IV trimestre), pp. 26-27 [= MEDINA (2020c: 56-60)].

- MEDINA, Jaume (2012e), "Taula rodona: 'testimonis d' excepció'", a Carles MIRALLES, Jordi MALÉ, Jordi PUJOL, edd., *Actes del III Simposi Carles Riba. Barcelona, 30 de novembre i 1 i 2 de desembre de 2009*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (*Biblioteca Filologica*, 69), pp. 477-480.
- MEDINA, Jaume (2012f), "Mrs. Bologna & Mr. Powerpoint o el reciclatge d'un veterà", *Methodos. Revista de didàctica dels estudis clàssics* 1, pp. 281-286 [= MEDINA (2021b: I, 813-820)].
- MEDINA, Jaume (2013a), *Virgili. Bucòliques. Traducció de Jaume Medina Casanovas*, Barcelona, RBA (*Clàssics de Grècia i Roma*, 15).
- MEDINA, Jaume (2013b), "El poeta Jacint Verdaguer a l'Arcàdia romana", *Revista de Filologia Romànica* 30/2, pp. 261-270 [= MEDINA (2013f: 116-130)].
- MEDINA, Jaume (2013c), "Paraula és imatge de semblança de pensa»: d'un error d'impremta a la mala interpretació d'un passatge de Ramon Llull. Notes sobre un passatge lul·lià del llibre de *Mil proverbis*", *Studia Lulliana* 53, pp. 105-108 [= MEDINA (2013d: 257-260)].
- MEDINA, Jaume (2013d), *Sobre Ramon Llull*, Barcelona, 2013.
- MEDINA, Jaume (2013e), "Carles Riba. Barcelona, 1893-1959. Poeta y helenista", a *Diccionario Biográfico Español*, vol. XLIII, Madrid, Real Academia de la Historia, pp. 274-275 [= MEDINA (2020b: 498-503)].
- MEDINA, Jaume (2013f), *Estudis de literatura catalana moderna i altres assaigs*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- MEDINA, Jaume (2013g), *La lenta agonia del català o L'ús de la llengua en els mitjans de comunicació*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- MEDINA, Jaume (2014a), *Erasmus de Rotterdam. Els Adagis. Traducció Jaume Medina. Il·lustracions Manuel Clavero*, Barcelona, Llibres de l'Índex [L'estudi introductorí fou reproduït a MEDINA (2021: I, 607-632)].
- MEDINA, Jaume (2014b), *El parlar d'una família vigatana*, Barcelona, Llibres de l'Índex.
- MEDINA, Jaume (2014c), "L'amic Albert Manent", *Serra d'Or* 655-656 (juliol-agost), pp. 16-21 [= MEDINA (2020c: 65-68)].
- MEDINA, Jaume (2014d), "Presentació", a Pere PUIG I FONT, *Temps de paraules*, Vic, Eumo-gràfic, pp. 9-13 [= MEDINA (2020c: 69-72)].
- MEDINA, Jaume (2014e), "Mafumet: la seva vida i els seus ensenyaments segons el 'Llibre de doctrina pueril' de Ramon Llull", a Cándida FERRERO HERNÁNDEZ, Óscar DE LA CRUZ PALMA, edd., *Vitae Mahometi: reescritura e invención en la literatura cristiana de controversia. Simposio internacional, Universitat Autònoma de Barcelona*, Madrid, CSIC (*Nueva Roma*, 41. *Literatura*, 140), pp. 139-148.
- MEDINA, Jaume (2015a), "Albert Manent i Carles Riba", *Revista de Catalunya* núm. extraordinari 1, pp. 38-53 [= MEDINA (2020b: 269-261)].
- MEDINA, Jaume (2015b), "Albert Manent i Segimon (1930-2014)", *Estudis romànics* 37, pp. 719-724 [= MEDINA (2020b: 236-245)].
- MEDINA, Jaume (2015c), "Eduard Valentí i Carles Riba", *Methodos. Revista de didàctica dels estudis clàssics* 2, pp. 13-44 [= MEDINA (2020b: 294-317)].
- MEDINA, Jaume (2015d), *Albert Manent i Carles Riba, dues personalitats del Nou-cents*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MEDINA, Jaume (2015e), "Así nos entendemos todos al Castell de Montesquiu", *El 9 Nou*, 7 d'agost, p. 21 [= MEDINA (2020c: 73-74)].

- MEDINA, Jaume (2015f), “La força de la raó i la raó de la força”, *El 9 Nou*, 28 d’agost, p. 18 [= MEDINA (2020c: 75-76)].
- MEDINA, Jaume (2015g), “Recuperem la dignitat, salvem la identitat, guanyem la llibertat”, *El 9 Nou*, 7 de setembre, p. 6 [= MEDINA (2020c: 77-78)].
- MEDINA, Jaume (2015h), “Diàleg... o cínica intransigència”, *El 9 Nou*, 18 de setembre, pp. 81-82 [= MEDINA (2020c: 73-74)].
- MEDINA, Jaume (2015i), “Ni ells són els nostres amos, ni nosaltres som els seus esclaus”, *El 9 Nou*, 25 de setembre, p. 32 [= MEDINA (2020c: 88-89)].
- MEDINA, Jaume (2015j), “Sobre alguns mots fantasma en el català actual”, *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes LXIX (Miscel·lània Jordi Bruguera, 3)*, pp. 227-230 [= MEDINA (2020c: 90-93)].
- MEDINA, Jaume (2015k), “El dret i el deure o ¿qui falta al respecte a qui?”, *Núvol. El digital de cultura*, 15 de setembre [https://www.nuvol.com/llengua/el-dret-i-el-deure-o-¿qui-falta-al-respecte-a-qui-?] [= MEDINA (2020c: 79-80)].
- MEDINA, Jaume (2015l), “Europa, ¿retirarà la ciutadania als catalans?”, *Núvol. El digital de cultura*, 18 de setembre [https://www.nuvol.com/llengua/europa-¿Fretirara-la-ciutadania-als-catalans-?] [= MEDINA (2020c: 83-84)].
- MEDINA, Jaume (2015m), “Els programes de les formacions polítiques”, *Núvol. El digital de cultura*, 18 de setembre [https://www.nuvol.com/llengua/els-programes-de-les-formacions-politiques-29253] [= MEDINA (2020c: 85-87)].
- MEDINA, Jaume (2015n), “Marejar la pardiú o emprenyar la gata?”, *Núvol. El digital de cultura*, 3 de desembre [https://www.nuvol.com/llengua/marejar-la-perdiu-o-emprenyar-la-gata-31421] [= MEDINA (2020c: 85-87)].
- MEDINA, Jaume (2015o), “Per a felicitar el Nadal”, *Núvol. El digital de cultura*, 11 de desembre [https://www.nuvol.com/llengua/per-a-felicitar-el-nadal-31657] [= MEDINA (2020c: 96-99)].
- MEDINA, Jaume (2016a), “Bibliografia pòstuma d’Albert Manent”, *Serra d’Or* 67 (juny), pp. 73-75 [= MEDINA (2020b: 262-266)].
- MEDINA, Jaume (2016b): “*Nosce teipsum* en l’obra de Ramon Llull”, *Mirabilia: Electronic Journal of Antiquity Middle and Modern Ages* 23, pp. 19-32.
- MEDINA, Jaume (2016c), “Què ha significat per a vosaltres obtenir un Premi Crítica Serra d’Or?”, *Serra d’Or* 677 (maig), p. 30 [= MEDINA (2020c: 103)].
- MEDINA, Jaume (2016d), “L’última novel·la de Ramon Solsona”, *El 9 Nou*, 18 de novembre, p. 29 [= MEDINA (2020c: 112-114)].
- MEDINA, Jaume (2016e), “Pròleg”, a Jacint MEDINA FABREGÓ, *Entre la terra i el cel. Memòries d’un capellà compromès*, Vic, Gràfiques Diac, pp. 5-8 [= MEDINA (2020c: 118-120)].
- MEDINA, Jaume (2016f), *El perdut i el seu mirall*, Barcelona, Publicacions Internacionals Catalanes.
- MEDINA, Jaume (2016g), “L’orella de TV3”, *Núvol. El digital de cultura*, 6 de febrer [https://www.nuvol.com/llengua/lorella-de-tv3-33068] [= MEDINA (2020c: 100-102)].
- MEDINA, Jaume (2016h), “Uns versos elegants, refrescants i aromàtics per al 2 d’agost”, *Núvol. El digital de cultura*, 2 d’agost [https://www.nuvol.com/musica/uns-versos-elegants-refrescants-i-aromatics-pel-2-dagost-38545] [= MEDINA (2020c: 104-107)].
- MEDINA, Jaume (2016i), “Tenebrós mes de novembre”, *Núvol. El digital de cultura*, 1 de novembre [https://www.nuvol.com/llengua/tenebros-mes-de-novembre-40901] [= MEDINA (2020c: 108-111)].

- MEDINA, Jaume (2016l), "La pàtria: de la geografia a l'esperit", *Núvol. El digital de cultura*, 15 de desembre [https://www.nuvol.com/musica/la-patria-de-la-geografia-a-esperit-42090] [= MEDINA (2020c: 115-117)].
- MEDINA, Jaume (2017a), "El Glop de Neu, una planta maleïda. Notes sobre un poema de Jacint Verdaguer", *Ausa*, vol. XXVIII, núm. 179, pp. 271-279 [= (versió ampliada) MEDINA (2020b: 11-22)].
- Medina, Jaume (2017b), "La *Fabula de leone et culice*: un document estudiantil retrobat en una llibreria de vell", a Jesús DE LA VILLA *et alii*, edd., *Conuentus Classicorum: temas y formas del Mundo Clásico*, vol. I, Madrid, Sociedad Española de Estudios Clásicos, pp. 857-866 [= MEDINA (2021b: I, 695-706)].
- MEDINA, Jaume (2017c), "Record de Frederic Pau Verrié", *Revista de Catalunya*, 300 (octubre), pp. 44-57 [= MEDINA (2020b: 280-293)].
- MEDINA, Jaume (2017d), "Reflexius espuris", *Llengua nacional* 99 (2n trimestre), pp. 27-28 [= MEDINA (2020c: 121-125)].
- MEDINA, Jaume (2017e): "Els grans temes de l'epistolari de Josep Torras i Bages (volum I)", *Analecta Sacra Tarraconensia* 90, pp. 565-611.
- MEDINA (2017f), "Les relacions entre el bisbe Josep Torras i Bages, el canonge Jaume Collell i Bancells i mossèn Jacint Verdaguer i Santaló vistes a través dels seus epistolaris", *Textos (Publicacions de l'Institut Superior de Ciències Religioses de Vic)* 37, pp. 95-123 [= MEDINA (2020b: 35-60)].
- MEDINA, Jaume (2017g), "Voletz és voleu. Sobre la pregunta del referèndum", *Núvol. El digital de cultura*, 8 de maig [https://tuit.cat/tvj12] [= MEDINA (2020c: 115-117)].
- MEDINA, Jaume (2017h), "Voleu para d'emprenyar, si us plau?", *Núvol. El digital de cultura*, 9 de desembre [https://www.nuvol.com/llengua/voleu-parar-demprenyar-si-us-plau-49721] [= MEDINA (2020c: 129-131)].
- MEDINA, Jaume, MANENT, Albert (2017), *Carles Riba: Biografia i antologia poètica comentada*, Figueres, Edicions Cal·lígraf (*Assaig*, 9).
- MEDINA, Jaume (2018a), "Iguals o diferents?", *Llengua Nacional* 105 (IV trimestre), pp. 16-18 [= MEDINA (2020c: 150-155)].
- MEDINA, Jaume (2018b), "La poesia difícil de Carles Riba", *Encesa literària* 6 (2n semestre), pp. 131-138 [= MEDINA (2020b: 149-183)].
- MEDINA, Jaume (2018c): "Una traducció de les *Res Gestae Divi Augusti*", *Anuari de Filologia. Antiqua et Mediaevalia*, 8, pp. 551-559 [= MEDINA (2021b: II, 327-340)].
- MEDINA, Jaume (2018d), "Mort al Merma!", *El 9 Nou*, 10 d'agost, p. 25 [= MEDINA (2020c: 143-145)].
- MEDINA, Jaume (2018e), "Què en farem, del català?", *Núvol. El digital de cultura*, 20 de gener [https://www.nuvol.com/llengua/que-en-farem-del-catala-50388] [= MEDINA (2020c: 132-134)].
- MEDINA, Jaume (2018f), "Identitarisme: significat i abast del mot", *Núvol. El digital de cultura*, 30 de juny [https://www.nuvol.com/llengua/identitarisme-significat-i-abast-del-mot-54098] [= MEDINA (2020c: 132-134)].
- MEDINA, Jaume (2018g), "Supervivència de la ella: un rèquiem doble", *Núvol. El digital de cultura*, 18 de juliol [https://www.nuvol.com/llengua/supervivencia-de-la-ella-un-requiem-doble-54459] [= MEDINA (2020c: 139-142)].
- MEDINA, Jaume (2018h), "Unionisme o unitarisme?", *Núvol. El digital de cultura*, 10 d'agost [https://www.nuvol.com/llengua/unionisme-o-unitarisme-55621] [= MEDINA (2020c: 146-149)].

- MEDINA, Jaume (2019a), “Ficulus Priapus”, *Liburna* 14 (Suplemento), pp. 263-276 [= MEDINA (2021b: I, 189-204)].
- MEDINA, Jaume (2019b): “Una traducció del *Liber de natura* de Ramon Llull”, *Faentia* 31, pp. 1-2.
- MEDINA, Jaume (2019c), “Dos grans espectacles”, *Avui*, 4 de novembre, p. 5 [= MEDINA (2020c: 170-171)].
- MEDINA, Jaume (2019d), “En el centenari de la traducció de l’*Odissea* per Carles Riba”, *Auriga. Revista de divulgació i debat del món clàssic* 96 (febrer), pp. 4-8 [= MEDINA (2020b: 184-193)].
- MEDINA, Jaume (2019e), “L’Edgart, un nou novel·lista”, *El 9 Nou*, 9 d’agost, p. 30 [= MEDINA (2020c: 163-165)].
- MEDINA, Jaume (2019f), “L’eficiència del centralisme”, *El Punt Avui*, 26 d’agost, p. 5 [= MEDINA (2020c: 166-169 amb el títol de “La prodigiosa i magnífica eficiència del centralisme”)].
- MEDINA, Jaume (2019h), “Επίλογος”, a Carles RIBA, *Οι ελεγείες της Μπιερβίλλ. Μετάφραση από τα καταλανικά*, Αθήνα, Printa, 115-121 [trad. catalana a MEDINA (2020c: 180-183)].
- MEDINA, Jaume (2019i), “Pròleg”, a Joan GUASP, *Caminar d’assegut. Aforismes i guspies*, Palma, Leonard Muntaner, pp. 5-8 [MEDINA (2020c: 184-187)].
- MEDINA, Jaume (2019j), “El Pare Josep Vives”, a Jordi CORS, Jaume MEDINA, edd., *Homenatge al P. Josep Vives i Solé SI (1928-2015)*, Bellaterra, Departament de Ciències de l’Antiguitat i de l’Edat Mitjana de la UAB, pp. 13-16 [= MEDINA (2020c: 191-192)].
- MEDINA, Jaume (2019k), “No són unionistes: són unitaristes”, *Núvol. El digital de cultura*, 18 d’abril [https://www.nuvol.com/llengua/no-son-unionistes-son-unitaristes-60082] [= MEDINA (2020c: 156-158)].
- MEDINA, Jaume (2019l), “Unitarisme, no pas unionisme. Tercera (i última! temptativa)”, *Núvol. El digital de cultura*, 7 juny [https://www.nuvol.com/llengua/unitarisme-no-pas-unionisme-tercera-i-ultima-temptativa-610501] [= MEDINA (2020c: 159-162)].
- MEDINA, Jaume (2020a), *Retòrica a Herenni. Pròleg i traducció Jaume Medina*, Barcelona, Fundació Bernat Metge (*Bernat Metge Essencial*, 16).
- MEDINA, Jaume (2020b), *El prat de la memòria. Estudis, taules rodones i altres escrits*, Barcelona, Publicacions Internacionals Catalanes.
- MEDINA, Jaume (2020c), *Lletra menuda*, Barcelona, Publicacions Internacionals Catalanes.
- MEDINA, Jaume (2020d), *Obra poètica completa*, Barcelona, Publicacions Internacionals Catalanes.
- MEDINA, Jaume (2020e), *Una casa a Cadaqués. Els homenatges a Carles Riba (1953)*, Figueres, Edicions Cal·lígraf.
- MEDINA, Jaume (2020f), “Josep Carner i Carles Riba”, a Jordi MANENT, ed., *Vigència de Carner*, Barcelona, Revista de Catalunya (*Extra*, 7), pp. 173-181.
- MEDINA, Jaume (2020g), “L’Acadèmia contra la llengua”, *El Punt Avui*, 5 de gener, p. 5 [= MEDINA (2020c: 172-173)].
- MEDINA, Jaume (2020h), “Vatua el ret de la Sila”, *El Punt Avui*, 20 de febrer, p. 5 [= MEDINA (2020c: 177-178)].
- MEDINA, Jaume (2020i), “Les irreals ovelles. Màgia popular”, *El 9 Nou*, 3 de febrer, p. 11 [= MEDINA (2020c: 174-176)].
- MEDINA, Jaume (2020k), “Pròleg”, a *Refranys i frases fetes*, Calldetenes, Centre de Serveis de Calldetenes (*La Veu de l’experiència*, 4), pp. 7-9 [= MEDINA (2020c: 188-190)].

- MEDINA, Jaume (2021a), *Hyakunin Isshu. Llibre de les cent tankes. Versió de Jaume Medina. Amb la col·laboració de Kozue Kobayashi*, Palma, Lleonard Muntaner (*La Fosca*, 55).
- MEDINA, Jaume (2021b), *Litterae humaniores. Estudis, taules rodones i altres articles*, Barcelona, Publicacions Internacionals Catalanes [3 voll.].
- MEDINA, Jaume (2022), "Els cants espirituals catalans: el cas de Carles Riba", *Serra d'Or* 745 (gener), pp. 7-8.
- MIQUEL I MACAYA, Josep (1988), *Història d'una biblioteca*, Vic, Eumo Editorial.
- MIRALLES, Carles (1979), *Lectura de les Elegies de Bierville de Carles Riba*, Barcelona, Departament de Filologia Grega de la Universitat de Barcelona – Curial Edicions Catalanes (*El Dofí d'Arió*, 2).
- MIRALLES, Carles (1984), "Un text de Riba sobre Karl Vossler", *Reduccions* 23-24, pp. 44-49.
- MOLAS, Joaquim (2021), *El mirall de la vida. Dietari 1956-2015. Edició de Rosa Cabré i Maria Capdevila*, Barcelona, Edicions 62.
- OBIOLS, Víctor (2020), "Jaume Medina, un home de bona voluntat", *Ara. Ara llegim*, 31 d'octubre, p. 45.
- OLIVA, Salvador (1980), *Mètrica catalana*, Barcelona, Quaderns Crema.
- PALOL, Miquel de (2020), "L'obra de Jaume Medina", *La República* 131, 21-27 novembre, p. 36.
- PLADEVALL I ARUMÍ, Antoni (1990), "Jaume Medina: 'Dura llavor secreta'", *Revista de Catalunya* 47 (desembre), pp. 175-177.
- RUBRICHI, Riccardo (1965), *Omero. Iliade. Libro ventiduesimo. Introduzione e commento di Riccardo Rubricchi*, Milà, Carlo Signorelli Editore.
- SOLÀ, Pere (1975), "Els versos de Jaume Medina", *Presència* 366, 19 d'abril, 46.
- SOLÀ I MORETA, Fortià (1993), *Biografia de Josep Torras i Bages*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (*Biblioteca Abat Oliba*, 120 i 129).
- SUNYOL, Víctor (1990), "Primera lectura de *Dura llavor secreta*", *Reduccions* 46, pp. 67-72.
- SULLÀ, Enric (1984), *Carles Riba. Obres completes. Volum 1. Poesia. A cura d'Enric Sullà*, Barcelona, Edicions 62 (*Clàssics catalans del segle XX*).
- SULLÀ, Enric (1985), *Carles Riba. Obres Completes. Volum 2. Crítica, 1. A cura d'Enric Sullà*, Barcelona, Edicions 62 (*Clàssics catalans del segle XX*).
- SULLÀ, Enric (1988), *La poesia de Carles Riba, 1935-1946*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, tesi doctoral (dir.: Joaquim Molas).
- SULLÀ, Enric (1990), *Lectura de les 'Elegies de Bierville' de Carles Riba*, Barcelona, Quaderns Crema.
- SULLÀ, Enric (1992), *Carles Riba. Obres Completes. Volum 5. Narrativa. A cura d'Enric Sullà*, Barcelona, Edicions 62 (*Clàssics catalans del segle XX*).
- SULLÀ, Enric (1993), *Una interpretació de les 'Elegies de Bierville' de Carles Riba*, Barcelona, Empúries.
- TORNÉ, Ramon (2015), "De l'Edat Mitjana al Dos mil. Estudis sobre la tradició clàssica a Catalunya", *Llengua i literatura. Revista anual de la Societat Catalana de Llengua i Literatura* 25, pp. 148-149.
- UYÀ I PUIGMARTÍ, Josep Maria (1997), *Algunes polaritats en la poesia metafísica moderna: Riba, Borges, Machado*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, tesi doctoral (dir.: Jaume Medina).
- VENTALLÓ, Joaquim (1975), "Libro catalán", *La Vanguardia Española*, 27 de febrer, p. 55.

Llevat que s'hi indiqui el contrari, els continguts d'aquesta revista estan subjectes a la llicència de Creative Commons: Reconeixement 3.0 Espanya.

Drets d'autoria: Les persones autores de l'article.